БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
МАЙ
14
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 112 (8880).
Өртээ 2 көп

Шиитпирлиг удурланыышкын

Совет-вьетнам найырал ниитилелиниң хөй миллион активчилериниң мурнундан ол ниитилелдиң Төп баштаар чери АКШ-тың Вьетнамда кем-буруулуг үүлгедиишкиниерин улам күштелдирип турарынга шиитпирлиг удурланыышкынын илергейлээн.

Порттарны долгандыр миналаар болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканы башкаландырар, Сөңгү Вьетнамны оон найысылалы Ханой болгаш Хайфон портун катай-хаара америк ужар үүлдүң бомбалаарын улам күштелдирер дугайында АКШ-тың чазааның шиитпири Мурнуу-Чөвен Азиига онза шыңгыы байдалды тургузуп турар деп Төп баштаар черниң медеглелинде чугаалап турар. Ынчангаш совет хөннити ындыг политиканы шыңгыы буруу шаппышаан, Вьетнам Демократтыг Республиканга удур кандыг-даа үүлгедиишкиннерин доп-дораан сөксадырын АКШ-тан негеп турар.

Вьетнам улуска бүгү таланың дуза-ламчызын болгаш деткимчезин көргүзер талазы-биле Совет чазактың ап чорудуп турар хемчеглерин изии-биле үүлдүгзүнүп, деткивишаан, совет кижилер Совет чазактың май 11-де ыллган медеглелин сеткилиниң ханызындан уткуп, хүлээп алганнар. Маадырлыг вьетнам улус-биле акы-дуңма найыралды болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын улам быжыглаар, оларның хосталга дээш демиселинге зргежок чугула деткимчени кылыр дээш моон соңгаар-даа бүгү үүлдерни ниитилелдиң активчилери кылыр апаар деп медеглелде онзалап айыткан.

(СЭТА).

СОВЕТТЕР БОЛГАШ ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдары ажылчы чоннарның амыдыралынга, культуразынга чугула черни эзлеп турар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында айыткан сорулгаларга дүүштүр хоорайларны, суурларны чаагайжыдып, каас-шинник, көрүштүг болдурары чер-чер Советтеринең мурнунда салдынып турар кол сорулгаларның бирээзи.

Бо чугула ажылдарны организастаарынга Советтерниң ролю, харыысалгазы бедээн. Республикада чаагайжыдылгавың хөй талалыг ажылдары эзлээн экижээн. Ону чедип алырынга субботниктерни, воскресниктерни, шалыпчы айларны массаның киржилгези-биле организастааны улуг ужур-дузалыг. Апрель 15-те Бүгү-эвилелдиң ленинчи коммунистиг субботингиге ажылчы чонның бедик көдүрүлүшкүнүүг киржилгези маңаа көскү хереч болган. Оон соон дарый республиканың чурттакчылыг бүгү черлерни чаагайжыдар, ногаанчыдар, санитарлыг деңнелин бедидер дээш ажылдар уламчылап турар.

Эрткен чылын Тыва АССР-ге ыяштар болгаш садтар өстүрериниң шалыпчы айларын чорутканының түңнелинде 44 мун дос ыяшты, 50 мун дос чалак ыяшты олурткан, 4 парк-ты, 2 садты өстүргеи, 4,3 км хемчээлдиг суггарылга каналдарын кылган. 2213 га черниң арга-арыын катап өстүрүп тургускан болгаш өске-даа ажылдарны кылган. Ол хемчеглерни боттандырарынга Кызыл хоорайның ажылчы чоннары, комсомолчу-аныяктары, школачылары, Шагаан-Арыгның № 1, 2 школалары, Улуг-Хемниң Арыг-Узуу, Таңдының Элегес көдээ, Хову-Аксы суур Советтери эң-не идепкейлиг киришкен.

Ынчалза-даа Каа-Хем, Тес-Хем болгаш өске-даа районнарда ногаанчыдылгаже, олурткан ыяштар камгалалынче, оларны хоралакчылардан болгаш аарыглардан камгалаарынче чогуур кичээнгей салдынмаан. Суггарылга четпезинден ыяштар курган, камгалал чогундан оларны мал-маган чип, үреп турары кайы көвей. Тес-Хем районнуң салбырлар, фермалар бригадалар төптеринииң чаагайжыдылгазы, санитарлыг байдалы чавыс деңнелде. Ак-Эрик, Теректиг-Хем суурларның чаагайжыдылгазы экиживейн келген. Чоон-Хемчик районнуң Чадаана хоорайының түгле төп кудумчуларын чыл бүрүде чаагайжытса-даа өске хөй кудумчуларда байдал бурунгаарлаашкын чок арткан. Кудумчуларны дескилевейн, сайлавайн турар, боктуг. Ол-ла районнуң Баян-Тала, Барыын-Хемчиктиң Доң-Терезин, Бичe-Тей суурларда чаагайжыдылга экиживээн. Кызыл-Мажалык суурнуң чамдык кудумчуларында олурткан ыяштарның ажаалгазы, камгалалы багай. Ында Культура, Мир, Рабочая, Промышленная кудумчуларга ыяштар олуртпайн, херимнерни септевейн келген. Республикада чурттакчылыг чамдык черлерге кудуктарны казып, арыктар тыртырып, буталарны аштап, оларның суун чаагайжыдылгага ажытлаарынче кошкак сагыш салган. Ындыг четпестерни айыткан чагаалар редакциянга эвээш эвес кээн турар.

Чаагайжыдылганы план ёзугаар доктаамал чорутkан черчер Советтери көскү түңнелдерниг. Чижээ, Тыва АССР-ниң көдээ, суур, хоорай (район чагыргазында) Советтериниң 1971 чылда социалистиг чарыжының тиилекчизи Таңдыда Межегей көдээ Совет (күүскомунуң даргазы И. Кудряшев) массага даянган, эрткен чылын улуг ажылды кылган. «Межегей» совхозтуң төвүнге 1 км хемчээлдиг чаа кудумчуну ыллган, үш кудумчуну дескилээп, 2 көвүргүнү кылган, 4-түү септээн. Тос түе ажыг дөе ыяшты, чадаң ыяшты олурткан. Фермаларда, бригадаларда бүгү чуртталга бажыңнарын электрижиткен, радиожуткан. Суурда 128 бажың телевизорлуг. Ол совхозтуң Алзак суурү чаагайжып, улам чараш апар чыдар, ында чаа кудумчу база немешкен.

Шак мынаар чаагайжыткан, арыг-силиг, чараш көстүр чурттакчылыг черлер эвээш эвес. Соңгу үеде Каа-Хемниң Бүрен-Хем, Өвүрүңү Сагаы, Бяи-Хемниң Өөк көдээ, Барыын-Хемчиктиң Ак-Довурак хоорай, Хову-Аксы суур Советтериниң күүскомнары хөй-ниитининң киржилгези-биле чаагайжыдылганы экижидип, хөй ажылдарны кылган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Ыяштар болгаш садтар өстүрериниң шалыпчы айларын эрттирер дугайында» доктаалды бо чылдың апрель айда хүлээп алган. Ол шалыпчы айларны 1972-1975 чылдарда чыл бүрүде апрель 15-тен май 15-ке, сентябрь 15-тен октябрь 15-ке чедир чорударын шиитпирлээн. 1972-1975 чылдарда 13 парктыг, 5 садтыг, 26 сеседиктиг, 3 арга-ыяш парыгын түргузар. Чыл бүрүде 11 га черни белеткээш, аңаа 400 мун чечек рассадазын олуртур. Чурттакчылыг 57 черни, хөй-хөй школаларның, эмнелгелериниң девиекээрлерин, хову турлагларын, фермаларны, оске-даа объектилерни чаагайжыдар болгаш ногаанчыдар.

Райкүүскомнарның, хооркүүскомнарның шалыпчы айлар эрттирер талазы-биле комиссиялары бо ажылдарны план ёзугаар организастап, коллектив бүрүзүнге берген планнарның күүселдезин чедип алыр ужурлуг.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар ыядыр чурттакчылыг көдээ черлериниң ниити культуразын бедидер болгаш чаагайжыдар дээш социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле Смоленск областың Починковск районнуң Ленинск көдээ Совединиң инициативазын, бүгү чуртта ыяшкаш биетиң республикага деткиири чугула. Совет чурттакчылыг бүгү черлерни чаагайжыттынган культурлуг суурлар болдурар, суур бүрүзүнге хөй-ниитининң үлегерлиг корум-чурумун тургузар, чонның амыдыралынга эң таарымчалыг байдалдарны тургузарын хүлээнген.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели Починковск районнуң Ленинск көдээ Совединиң инициативазын деткээн болгаш тускай доктаалды хүлээп алган. Аңаа дүүштүр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профвилелдериниң область чөвүлелиниң президиуму бо айның эгезинде доктаал хүлээп алган. Тываның чурттакчылыг черлериниң ниити культуразын бедидер, чаагайжыдар, хөй-ниитининң үлегерлиг корум-чуруму болгаш күш-ажылдың бедик сагылга-чуруму дээш социалистиг чарышты калбартырын чер-чер Советтериниң күүскомнарынга, профвилелдер комитеттеринге дааскан. Социалистиг чарыштың негелдезин бадылаан. Чарышты оперативтиг удуртур, түңнелдерин үндүрери-биле республика комассиязын тургускан. Чарышты ССРЭ-ниң чартык үе чыл юбилейиниң мурнуу чарыында түңнээр. Тиилекчилерни шаңнаар. Бирги черни ээлээн райолга, хоорайга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профвилелдериниң область чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун болгаш 300 рубльдиң шаңналын тыпсыр. А бирги черни алган көдээ азы суур Совединге шилчиир Кызыл ыыпеледи, 200 рубль түңнүг акша шаңналын бээр. Тиилекчилерге «Бедик культуралыг, хөй-ниитининң үлегерлиг корум-чурумун тургускан суур, хоорай, көдээ болгаш суур Соведи» деп атты тыпсыр. Чарыштың эң-не идепкейлиг киржикчилерин өртектиг белектер-биле, дыштанылга бажыңнарынга баар путёвкалар-биле шаңнаар.

Чаагайжыдылга—бүгү ниитининң херээ. Тываның хоорайларын, суурларын, чурттакчылыг черлерин каас-шинник болдурup, чаагайжыдары, ногаанчыдары, санитарлыг байдалын бедик деңнелге тургузары чер-чер Советтериниң, оларның чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссияларының, депутаттарының, активчилериниң хүн бүрү сагыш салыр чугула ажыл-херээ.

Тарылганы дүрген болгаш шынарлыг доозаалыңар!

МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛ ДУЗАЛААН

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур юбилейге алдар кылдыр алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш Бий-Хем районнуң ажылчы чоннары эрестиг ажылдан турарлар. Күрүнеге мал продуктулары садарының планныг онаалдаларын эки күүседип турар. Эът болгаш сүт бүдүрелиниң хемчээли өскен.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде база бир харыысалгалыг кампания часкы тарылга болур. Тараа культураларындан бедик дүжүттү алыры база ниитининг малынга быжыг



«ТИИЛЕЛГЕ» МУРНАЙ ДООСКАН

Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң механизаторлары юбилейлиг чылдың чазыында 5.500 гага тараа культураларын чаштырар планныг. Кара-чайт кылдыр аңдарып, болбаазырадып белеткээн шөлдерде 4.500 га кызыл-тасты, 1000 га арбай, суланы чаштырып дооскан.

Механизаторлар оон-биле чергелештир часкы чер аңдарылгазын, минералдыг чемнигчидилгелер төгерин, мал чемни культураларны чаштырарын чорудуп турар.

Агроном Александр Гаврилович Цветковка удурткан мал чемни белеткээр бригада 346 га черге чаңгыс чылдыг ситеннп, 408 гектарга тарымал тоорукту чаштырып дооскан.

Ында тараажылардың ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Часкы хову ажылдарын кыска хуусаада бедик шынарлыг доозар дээш олар улуг көдүрүлүшкүнүүг ажылдап турар.

Д. ЕНДАН.

ЧААГАЙ ДҮЖҮТ ДЭЭШ

Чоон-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтуң тараажылары юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдү дээш хынамчалыг, бир деминг ажылдап турар. Тарылга шөлдеринде 2438 тонна чемнигчидилгени чедирип төккен, 80 хире гектар күр черниң хараганын туруп, дажын аштап арыглаан. Алдыы буганың үнүнда 1500 метр черни алгыды каскан.

Механизаторлар шык базырыышкынын чогуур өйүнде чорутkан. Бо талазы-биле үлегерлиг, хүн нормазын 180 хуу чедир күүседип турган Хомушку Данзын-оол, Григорий Ооржак, Ондар Хураган-оол, Сүдер-оол Монгуш ышкаш трактористерни хөйнү адап болур.

Колхоз 3 мун 70 га черге тараа чаштырар планын май 11-де күүседипкен. Дараазында хүнперден эгелээш, мал чеминге хереглээр 370 гектар арбайны, 500 гектар суланы тарыырын база организастыг чорудуп турар. Бо талазы-биле Түлүш Савлан-ооллуң удурткаиы агрегат хүнде 30 гектарның орнунга 89 гектарны чаштырып, социалистиг чарыштың ийи беш хонук түңнелинде улаштыр тиилекчи болганы өөрүнүүг. Хоналыг Байыр-оол, Ондар Савлан-оол ышкаш мурнакчы механизаторларны мактаар херек.

Хөрээннүң чогуур шыгы үнүшке онза чугула Хемчиктиң суу улгаткаш, Көк-Теректиң ховузунче чаптылып эгелээн. Тараажылар ону суггарылгага ажылап турар. Ниитизи-биле 18 кижи үш звено болуп алган. Алдыы буганың үнүнарында 400 гектар ажыг шөлдү суггарып киришкен. Оларның аразында Михаил Монгуш, Ооржак Содунам, Ондар Уйнук ышкаш хүнде суггарар пормазын 150 хуу күүседип турарларны мактаары чоңгуг. Суггарылганы түгле тарылга шөлдеринде эвес, сиген кезер черлерде база калбартып турар. Ондар Дыртый-оолга удурткан он кижи сөөлгү хүнперде 30 гектарны суггарган. База бир чугула айтырыг кукуруза шөлүнүң дутайы. Бо чылын 220 гектар кукурузаны суггаттыг черге олуртурун шилип алган, оон ногаан массазын гектар бүрүзүнге онааштыр 250 центнерден куду эвести алырын хүлээнген, ам ында суггарылганы организастыг чорудуп турар.

Мал чемнерин база чаңгетарааны чазын удур аңдарган шөлдерге тарып турар. Бо ажылда «ДТ-75» трактор-луг 6 агрегатты быжыглаан, олар сөөлгү хүнперге чедир 730 гектарны аңдарган.

Колхозтуң кайы-даа ажыл участогунда кижи бүрүзү дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга чүткүлдүг. Совет Эвилелиниң аддарлыг бежен чыл оюнга белектиг ужураыр дээш кыымак ажылдан турар. Хову турлагларында көскү агитацияны кылган, кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан.

О. АРАКЧАА.

МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛ ДУЗАЛААН

чем-суурну тургузары часкы хову ажылдарын кыска хуусаада агротехниканың бүгү негелделериниг дүүштүр чорутkанындан хамааржыр.

Партия райкому болган колхозтарда, совхозтарда партия организациялары часкы хову ажылдарынга белеткелди бо чылын эң хынамчалыг чорутkаннар. Тарылга хүнеринде боттандырып чорудар организастыг болгаш массa-политиктиг ажылдарны ажыл-агыйларга ажылдап кылган, ону СЭКП райкомунуң бюрозунга бадылаан. Механизаторларның хуралларын бригадалар аайы-биле эрттиргеш, оларга социалистиг чарыштың негелделерин таныштырып, кижи бүрүзүнүң бедиткен социалистиг хүлээлгеин алырын организастаан.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгеаинде, ылангыя часкы хову ажылдарынга кол кижи — механизатор болгай. Ынчангаш оларның ортузунга организасмассалыг болгаш кижизидилге ажылын калбартырынче кичээнгейни күштелдирген. Тарылга кампаниязын эрттиреринің ажыл планнары-биле бүгү механизаторларны таныштырган бис.

Идеология ажылының бүгү хевирлерин тарылганы кыска хуусаада эки шынарлыг чорударынче утлаан. Бригадаларга партия-комсомол бөлүктерин тургузуп, активчилерден агитаторларны тускайлаш, оларның семинарын база эрттирген. Оон аңгыда хову ажылдарының шынарын хүн бүрүнүң контролюнга алыр сорулга-биле хову бригаларынга улусчу контрольдуң бөлүктерин тургускан.

Бо бүгү хемчеглерниң түңнелинде часкы хову ажылдары эрткен чылдарда тургаңындан организастыг эртип турар. Бо чылдың чазы хову ажылдарын дүрген темп-биле чорударынга элээп таарымчалыг болган. Хар эрип, тараа шөлдери кевери билек бүгү техниканы шык базырыышкынынче киирген. Ол ажылды ийи эзлчег-биле чоруткаш, механизаторларывыс түгле дөрт хонук дургузувда доозупканнар. Оон соонда тараа чаштырылгазы массалыы-биле эгелээн, ол ам-даа бедик темпбиле үргүлчүлеп турар.

Районнуң механизаторларының болгаш бүгү хову ажылдакчыларының эрес-шудургу күш-ажылының түңнелинде база партия организациялары-ның талазындан ажыл-ишчилериниң ортузунга масса-политиктиг ажылды калбартканының ачызында район эрте чажар тараа культураларын он ажыл хүнүнүң дургузунда тарып доозуп турар. Ниитизи-биле бистиң районувус 25 мун 443 га черге тараа культураларын өстүрер планныг. Май 12-де 24,3 мун гектар ажыг черде чаштырылга доозулган болуп турар. Тус-тус ажыл-агыйлар аайы-биле алырга, «Кызыл тараачын» колхоз, «Саян», «Шивилиг» болгаш «Оок» совхозтар эрте чажар культураларның планын чүс хуу күүсеткен. Бо хүнперде «Хадың» колхозтуң тараажылары сөөлгү гектарларны чаштырып доозуп турарлар. Бо ажыл-агыйны часкы тарылга талазы-биле хожудап турар деп чугаалап болбас. Колхозтуң тараа шөлдериниң хөй кезии тайга эдээ черлерде турар болганда хову ажылдарын өскелерден орай эгелээн.

Бо чылдың часкы тарылгазынга «Кызыл тараачын» колхозтуң, «Саян» совхозтуң ажыл-ишчилериниң онза күженишкинниг ажылдаанын демгеглээр херек. «Саян» совхоз 8 мун гектар ажыг, а «Кызыл тараачын»—3,5 мун гектар черге эрте чажар культураларны тараан. Бо хире хөй шөлдер тарылганы дүрген доозарынга тус-тус механизаторларның, чаштырыкчыларының болгаш агрегаттарның аразында социалистиг чарышты үре-түңнелдиг организастааны база хүнде кылдыынган ажылдың түңнелин дүрген үндүрген, хөйге чардап дыңнадып турганы эки рольдуг болган.

Кылыр ажылдың эзлчег нормазын 1,5—2 катап ажыр күүседир дээш демисел бүгү кижилерниң ортузунга калбарган турган. Тарылганың эң харыысалгалыг үеанинде ажыл шагы үзер азы эзлчег нормазын чедир күүсетпес кижи барык чок турган. «Саян» совхозта аныяк механизатор Ю. Федорченнога удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле районнуң бүгү механизаторларының чарыжынга бирге черже үнген. Бригада 2 мун гектар шөлдүң тараазын түгле 7 хонук дургузунда чаштырып доозкан. Бо ышкаш чижектери өске-даа черлерден көргүзүп болур.

Партия болгаш комсомол бөлүктери кижилериниң кылган ажылын көргүзүг самбыраларынга доктаамал бижип, агитхуудустарны, комсомолчу проекторларны үндүрүп турган. Хана парлагазынга, илереттингеи четпестерин эдип алырының хемчеглерин ап турган.

Агитаторлар бригада көжигүнериниң эзлчег хүлээжиң ап турар үезинде социалистиг чарышка кымның мурнап турарын база районнуң ажыл-агыйларында тарылганың кандыг янзылыг чорун турарының дутайында кыска медээлерни номчуп берип турган. Ол-ла хуралга мурнакчыларга шилчиир вымпелдерни тыпсып турган.

Тураның Культура бажыңының агитбригадазы (удурукчузу эш Б. Коротеев) тарылга хүнеринде бүгү хову турлагларын эргин чорун турган.

Тараажыларның ортузунга масса-политиктиг ажылды мындыг янзылыг организастаанывыс часкы хову ажылдарын дүрген доозарынга идигин берген дээран маргыш чок. Бистиң механизаторларывыс бо хүнперде мал чеминге хереглээр культураларны чаштырып турар.

М. МОЛЛЕРОВ,
партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация ниилдиининң эргелекчизи.

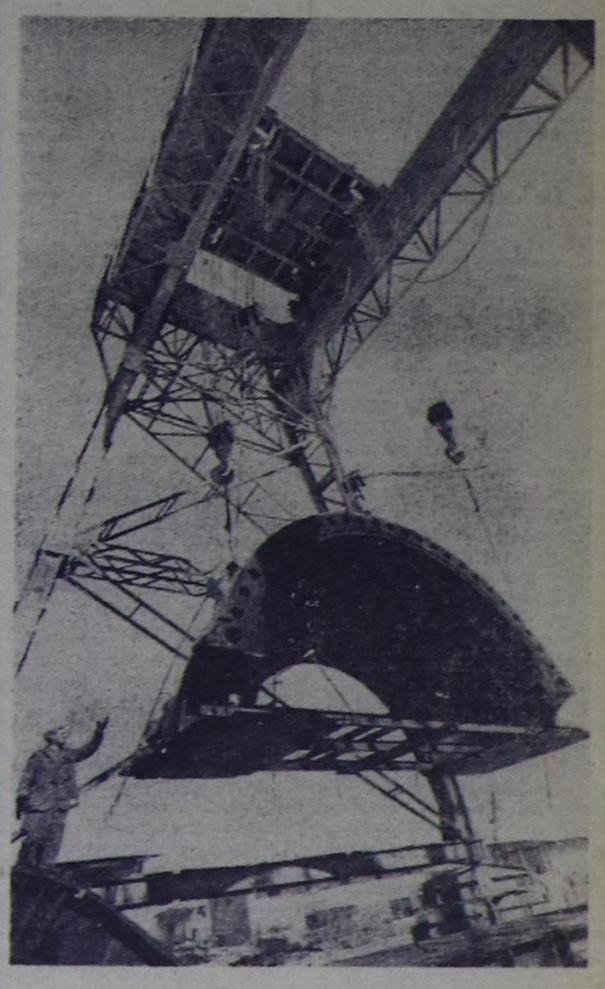
ЧУРУКТА: «Саян» совхозтуң мурнакчы механизатору Г. Образцов биле (солагай талазындан) тараа чаштырыкчылары В. Монгуш, С. Дамбаа. Бо агрегат хүнде 34 гектар черге тараа чаштырар нормазын үргүлчү 150—200 хуу ажыр күүселип турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

КЫРГЫЛДА ЭГЕЛЭЭН

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң кадарчылары өшкү кыргылдазын эгелей берген. Бо ажылагыйның кыргыкчылары ниитизи-биле 1410 өшкүнү кыргаан болгаш ортумаа-биле бир башка онааштыр 707 грамм дүктү алган. Кадарчы Айдан Кырлыг-Кара бир башка онааштыр 830 грамм дүктү ап, дээре көргүзүглүг болган.

Е. ДАРТАН-ООЛ.



ТАДЖИК ССР. Бахш хемде Нурек ГЭС-тиң тудугжуларыы ССРЭ-ниң 50 чылынга үткүштүр кайызы-даа 300 мун киловатт күчүлүг баштайгы ийи агрегатты ажылдадып киирер.

Чурттуң дыка хөй будурүлге черлериниң машина тудугжулары гидро-тудугжуларывыс ол хүлээлгезиниң күүсеттинеринге дузалап турар. Ынчангаш ында түүл-бүрү техника, дериг-херекселдер, хоолайлар барып турар.

Харьковтуң Киров аттыг хоолай-тудуг заводунга болгаш Свердловскиниң Ленин аттыг «Уралэлектротехмаш» заводунга белеткеп кылган бирги хоолайның кезектери «Таджикгидроэнергострой» трестиң Орджоникидзеабадта баазазында чоокта чаа чеде берген.

ЧУРУКТА: Харьковтуң машина тудугжуларының белеткеп кылганы баштайгы хоолай-агрегадының кезээн дүжүрүп турары.

Р. ПОЗДНЯКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

БЕДИК СОРУЛГА, УЛУГ ХАРЫЫСАЛГА

Москвага актив хуралы

Май 12-де Москва хоорайның партия, совет, профвилел болгаш комсомол активиниң хуралы болган.

Президиумда — эштер В. В. Гришин, А. П. Кириленко, СЭКП-ниң Москва хооркомунун, Моссоветтиң күүскомунуң кежигүннери, хөй-ниити организациялары-ның төлөлекчилери, будүрүлге мурнакчылары.

«Партияның XXIV съездизиниң Москваны үлегерлиг коммунистиг хоорай кылыр деп салган сорулгазын амыдыралга боттандырар талазы-биле найысылалдың партия, совет, профвилел болган комсомол организацияларының организакчы болган масса-политиктиг ажылының дугайында» илеткелди СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП МХК-ниң бирги секретары В. В. Гришин кылган.

СЭКП-ниң XXIV съездизи найысылалдың ажылчы чоннарыга бирги чергениң ужур-дузалыг өске чугула айтырыглар-биле кады, Москваны үлегерлиг коммунистиг хоорай болдурар дугайында сорулганы көдүрген деп ол чугаалаан.

Совет Эвилелиниң найысылалын соксаал чок хөгжүдер дугайында СЭКП ТК биле Совет чазак үргүлчү сагыш салып, Москва чыл келген тудум чаагайжып орнун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Москва бүгү кижилерге эргим үнелиг. 50 чылын бо чылын байырлап демдеглээр социалистиг улуг күрүне — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң улустарының база националдарының чаңгыс эвиниң болгаш найырапының чырыткыланчак көргүзүү бистиң хоорайывыс болуп турар дөе, В. В. Гришин чугаалаан.

Бүгү чурттарның ажылчы чоннарынга Москва дээрге социализстиг чаа делегейниң, кижи төрелгетенниң дешпилгезиниң ниитиге хүлээп көрдүнген төвү, тайбың, социал хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш, империализмге болган дайынга удур улустарның демиселиниң тугу болуп турар.

Будүрүкчү күштерни хөгжүлдерге, эртем-техниктиг революциянның чедиишкиннерин ажыглаарда, ниитилел будүрүлгезиниң ажыктыын бедидерде, социал болгаш кижизидилге айтырыгларын шиитпирлээрде бистиң чуртувустуң өске хоорайларынга Москва үлегер болур ужурлуг.

Найысылалдың хевир-шинчизин бирги эзлчегде оон кижилери тодарадыр аңаар. Үлегерлиг коммунистиг хоорайның бүгү чурттакчыларын идея талазы-биле бүзүреддиг, партияның херээнге бердингеи, патриотчу болгаш интернационалчы, бүркүзаз идеологияга эптеи чок, күш-ажылга ынакшылдыг болгаш эрес-кежээ, ак сеткилдиг, чүректиң ханызындан эвилеп болур ужурлуг. Мынчангаш, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейлиг болур чоруун калбартып хөгжүдер, күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле аажок улуг ажылды чорудар аңаар.

Хоорайның 900 мун ажыг кежигүнүт партия организациязы коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын күүседир талазы-биле найысылалдың ажылчы чоннарының демиселии башкарып турарын илеткелчи демдеглээн. Бодунуң ажыл-чорудулгазын башкарарда ол дээрге ажылчы чоннар депутаттарының Советтеринге, профвилел болгаш комсомол организацияларынга даянып турар. Москваны үлегерлиг коммунистиг хоорай болдурарынга база олар чугула роль дут.

Найысылалдың ажыл-ишчилериниң Москваны үлегерлиг коммунистиг хоорай кылыр дээр чүткүлүн сайал бергеннер азии-биле деткээн.

Москваны үлегерлиг коммунистиг хоорай кылыр деп сорулганы шиитпирлээрвиче углаидыр СЭКП МХК-ниң бюрозунуң, Москвооркүүскомнуң, МГСПС-тиң болгаш ВЛКСМ МХК-ниң ажылдан кылган хемчеглерин чүүлдүзүнген резолюциязын хүлээп алган. Москвачыларның ортузунга кижизидикчи ажылдың, оларның медерелиниг, культуразының, билиинниң деңнелин бедидериниң чугулазын ол резолюцияда демдеглээн.

Чыылганнар бүгү москвачыларга кыйгырыгны хүлээп алган. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш демисежири, социалистиг чарыштың түгүн улам бедик көдүрери, сагылга-чурумну болгаш организастыг чорукту быжыглаары, кайгамчыктыг күш-ажылчы чанчылдарны моғаг чок хөгжүдери оларның алдарының херээ болур дээрзин кыйгырыгда айыткан.

СЭКП ТК-ның адресинге чагааны улуг сорук киришкин-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

ХООРАЙ, СУУРЛАРЫВЫС УЛАМ ЧААГАЙЖЫЗЫН!

Найысылалывысты сад-хоорай болдураал

Кызыл — Тываның үлетпүрүнүң болгаш культуразының төвү. Ында хөй-хөй үлетпүр будүрүлгелер, тудуг, транспорт болгаш түскай ортумак, дээди өөредилге черлери, школалар, клубтар, кинотеатрлар, өске-даа албан черлери бар. Найысылалды архитектура талазы-биле көрүштүг аян-шинчи киирип, чаагайжыдары болгаш ногаанчыдары, санитарлыг байдалын көдүрери амгы үеде чугула сорулгаларның бирээзи болур.

Бо ажылга боттуг чеднишкиннер сески беш чылда чедип алдынган. Чаагайжыдылгага болгаш ногаанчыдылгага 2,6 млн. рубльди шиңгээткен. Хоорай Соведи чаагайжыдылга, ногаанчыдылга ажылынче чонну хаара тудуп, будүрүлгелерниң, организацияларның күжүн олче каттыштырган. Эрткен беш чылда 135 муң дөрбелчин метр оруктарны, тротуарларны асфальтылаан, кудумчуларга ыштарны, чадан ыштарны, чечектерни хөйүү олурткан.

Бүгү ниитиниң бо чугула херээнге чүс-чүс кызылчылар киржип келген. Оларның инициативазы-биле субботниктерни, воскресниктерни, чаагайжыдылганың шалыпчы айларын организастаан. Чурттакчы чоннар хостуг үелеринде боттарының чурттап турар бажыңнарының чанының чаагайжыдылгазынга, санитарлыг байдалды түргүзар дээш демиселге киржип, ыштарны, чечектерни олуртуп, ниити ишке үлүг киирип турар. Кызылдың автосептелге заводу, № 3 АТБ, башкы институду, республика эмнелгези, № 7 школа болгаш өске-даа коллективтер чаагайжыдылгага идепкейлиг киржип келген.

Ынчалза-даа сөөлгү чылдарда хоорай чаагайжыдылгазының болгаш ногаанчыдылгазының темпизи оожумнап, хөй-ниитиниң олче эвээш хаара түтканындан улуг четпестер тургустунганын хоорай Совединиң чедиги сессиязынга шыңгыызы-биле айтып, чогуур түңнелди үндүрген. Чамдык коллективтерниң девискээрлери бөктүг, санитарлыг байдалы чавыс деңнелде. Хоорай даштында бок төгөр черлерде корум-чурум, шыңгыы контроль тургустунмазындан бөктүг кайы хамаан чок төгөр чоруктар бар. Орук-көвүрүг болгаш ногаан тудуг эргелели (начальниги эш Бархатов) эрткен чылын ыыштар, чадан ыыштар олуртурунуң планын күүседир талазы-биле ажылды четпес организастаан. Ажылды багай башкарып, контрольду кошкатканының уламыдан хөй-ниитиниң күжү-биле ыыштар олуртурунуң планы күүсединнмээн.

Чаагайжыдылгага, ногаанчыдылгага көрдүнген акша-хөреңгини чыл бүрүде шиңгээдип ап турар. Ынчалза-даа хоорайның кудумчуларында байдалды көөрге, ам-даа чугуур деңнелге четпес. Суггарылганы өй-шаанда чоруптазындан ыыштар болгаш үнүштер өспейн кургап тургулаар. Бар техниканы, механизмнерни санитарлыг арыглаашкынга четпес ажылган турар.

Күрбанк, профэвиледериниң область чөвүлели, Көдээ ажыл-агый министерствозу ышкаш коллективтер ыыштар суггарылгазын чайгы үеде доктаамал чоруткан. Ынчалза-даа хөй коллективтерниң маңаа идепкейи чавыс болган. Суггарылганың бүгү ажылдары колдуунда орук көвүрүг болгаш ногаан тудуг эргелелинге онаашканындан чайгы изиг үеде ону боттандырып четтикпейн баргылаар.

ССРЭ-нин тургустунганының 50 чыл оюнга уткуштур хоорайны үлегерлиг, чаагайжыттынган, ногаанчыттынган сад-хоорай болдурар, оон санитарлыг культуразын бедидер дээш социалистиг чарыш амгы үеде хайыккан. Төрээн хоорайның культурлуг аян-шинчи киирери бүдүрүлгелериниң, организацияларның удуртукчуларының, чурттакчы бүрүзүнүң харыысалгазын бедидерин негеп турар.

СЭКП Кызыл хооркомунуң бюрозунуң, хооркүүскомнуң каттышкан хуралынга ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр 1972 чылда найысылалды чаагайжыдар, ногаанчыдар талазы-биле социалистиг чарыштың негелделерин бадылаан. Ол чарыштың кол соругазы—хоорайны база суурларны чаагайжыдарынга, ногаанчыдарынга, санитарлыг культуразын бедидер дээш демиселге бүдүрүлгелерни, организацияларны, совхозтарны, «Терек-Хөл» колхозту, бүгү чонну массалыы-биле хаара тудары. Хүлээнип алган участоктарын үлегерлиг тургузуп, ыыштар белеткээр болгаш олуртур, суггарылга системаларын тургузуп, участоктуң санитарлыг культуразын бедидип, коллективтиң девискээринде база хүлээнген участогунда ыыштарны бүрүн камгалап, планныг онаалгаларын, социалистиг хүлээлгелерни күүсеткен коллективтерни тиилекчилер кылдыр санаар. Хоорайның чечек делгелгезинге идепкелиг киржири чарыштың бир чугула негелдези. Бүдүрүлгелерге, организацияларга, школаларга, өөредилге черлеринге тус-тус планныг онаалгаларны берген.

Бо чылдың апрель 15-тен май 15-ке, сентябрь 20-ден октябрь 20-ге чедир ногаанчыдылганың болгаш чаагайжыдылганың шалыпчы айларын чорударын чарлаан. Кызыл хоорайны ногаанчыдар болгаш чаагайжыдар дээш организастаан социалистиг чарышка тиилээн коллективтерге СЭКП хооркомунуң, хооркүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун, вымпелди, дипломну болгаш акша шанналын тыпсыр. Хоорай чаагайжыдылгазынга эки түнелдерни чедип алган ажылчы чоннар коллективтерин хоорайның Хүндүлел дептеринге киир бижиир, СЭКП хооркомунуң, хооркүүскомнуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаар. Бо чугула ажыл-херекке бедик көргүзүглериг болган коллективтериниң удуртукчуларын, а ол ышкаш тус-тус кижилерни хоорайның Хүндүлел дептеринге киир бижиир, хооркомунуң болгаш хооркүүскомнуң Хүндүлел бижиктери-биле, үнелиг белектер-биле шаңнаар.

Найысылалдың чаагайжыдылгазынга бо чылын хөй түңнүг акша-хөреңги көрдүнген. Оюн Кур-Сели, Студенческая кудумчуларның чаагайжыдылгазын доозар. Көвүрүг чаның, Улуг-Хемниң эриин, Промышленная, Шевченко кудумчуларын чаагайжыдар, чаа аэропортка аллел тудуун эгелээн. Ленин кудумчузун, төп сесерликти чаартыр. Кочетов, Ленин, Дружба, Рабочая, Щетинкин-Кравченко болгаш өске-даа кудумчуларның эртер талазынга ниитизи-биле 11140 дөрбелчин метр черге кол септелге кылыр. Чамдык кудумчуларда олурткан ыыштарны септээр, үнүштерни тарыыр болгаш өске-даа хөй ажылдарны кылыр апаар. Кудумчуларның электрочырыдылгазын тударын уламчылаар, суг дамчыдылга четкизин калбартыр хемчеглерни алыр. Чурталга бажыңнарының, албан черлериниң девискээрин чорум-чурумчудар, херимнерни, хаалгаларны септээр, будуур.

Чаагайжыттынмаан оруктары, Улуг-Хемниң эриин, парктың сеп эриин орук-көвүрүг болгаш ногаан тудуг эргелелиниң күжү-биле аштаар болгаш малина-биле дескилээр. Парк севин кежилдир демир бетон ийи көвүрүгнү тудар. Бо бүгү болгаш өске-даа хемчеглерни боттандырары хоорайның чаагайжыдылгазын, ногаанчыдылгазын, санитарлыг байдалын экижидеринге улуг базым болур ужурлуг.

1972 чылда хоорай чаагайжыдылгазының болгаш ногаанчыдылгазының, санитарлыг байдалын экижидериниң хемчеглерин хоорай Совединиң чедиги сессиязынга бадылаан. 19,6 муң дөрбелчин метр оруктуг, 2100 дөрбелчин метр тротуарны тудар болгаш асфальтылаар, 4,5 муң ыышты олуртур, 68 муң чадан ыышты, 1,5 миллион дөс чечекти олуртур болгаш оон-даа өске. Тустус будүрүлгелер, организациялар, Шынаа, Элегес-Аксы, Черби көдээ Советтер социалистиг хүлээлгелерни алган.

Бо чылдың апрель 15-те болуп эрткен Бүгү-эвилелдиң ленинчи коммунистиг субботнигинге кызылчыларның киргизинин түңнелинде найысылал Кызыл улам аныяксып, каас-шиник апарган. Суурлар чаагайжыдылгазының талазы-биле улуг ажыл-ишти кылып турар. «Найысылал Кызылывысты сад-хоорай болдураалы» деп инициативаны типографияның, башкы институдуң, сүт комбинадының, туберкулёзка удур диспансерниң, № 14 школаның коллективтери, автосептелге заводунда комсомол организациязы үндүрген. Эгелекчилериниң инициативазын хөй коллективтер, көдээ Советтер деткип, чер-черде ажылды калбартқан. Амгы үеде чугула сорулга болза, чурттакчы чонну ол улуг ажыл-ишче массалыы-биле хаара тудары болур.

А. СТРЕЛЬНИКОВ,
Кызыл хооркүүскомунуң даргазының оралакчызы.

Чаагайжыдылга—бүгүдениң херээ

Улуг-Хем районда Ак-Туруг суурну ногаанчыдар, санитарлыг байдалын экижидер дээш ажылды организастаары болгаш удуртуру-биле эмчи Дорта Чизе удуртқан комиссия ажылдап турар. Олар суурнуң санитарлыг байдалын кудумчулар аайы-биле хынап, четпестерни илереткен болгаш кылып чорудар ажылдарның планын тургускан.

Салбыр баштаар чери бок соөртүүнге 2 тракторну тускайлап берген. Көдээ Совет, херээженнер чөвүлели чурттакчы чонну чаагайжыдылгаже организастаанының түңнелинде суурнуң богун аштап, санитарлыг арыглаашкын ажылдарын кылыры доозулган.

Эң арыг-шевер агитквартира болгаш кудумчу дээш чарлаан чарышты түңнээн. Аңаа № 8 болгаш № 9 агитквартиралар, чурттакчы 4 бажыңнар тиилекчилер болуп, вымпелдер-биле шаңнаткан. Суурнуң арыг-шевери көскүү-биле экижип, аяа-шинчи киргеи.

К. КОМБУ.

* * *

Ол-ла районнуң Ак-Тал суурда 8 чыл школазы (директору М. Кевилмаа), Хөлчүкте эге школа (эргелекчизи Т. Монгуш), эмнелге пунктузу (эргелекчизи Д. Буянхоо) боттарының коллективтериниң девискээрлерин ногаанчыдар ажылын идепкейлиг чорудуп, ыыштарны олурткан. Ак-Тал суурда ийи кудукту казып, ажыглалда киргеи. Чурттакчы чон бажыңнарының чанында ыыштарны олуртуп, өстүрүп турар.

Ак-Талда, Хөлчүкте, Арт-Адаанда клубтарның (эргелекчилери З. Хуурак, Т. Шивит, З. Кершиккей) девискээрлерин эки аштаваан болгаш ногаанчытпаан, херимперин септевээн болуп турар. Олурткан ыышты суурнуң малы чаза базып турар. Хамаарышкан организацияларның удуртукчулары ол четпестерни чайладып, дарый хемчег алырын үе неген турар.

М. САНДАК.

* * *

Мөңгүн-Тайга районнуң «Моген-Бүрен» колхозу ийи чыл бурунгаар республиканың Мелиорация болгаш суг ажылагый министерствозу-биле керээ чаргаш бирээзиниң-не өртээ 2150 рубль ийи кудукту кастырган. Оларның ам чүгле бирээзин ажыглап турар. А өскезин акт ёзугаар хүлээп алган боордан башка, ажыглаттынмайн келген. Кудукту ынча хөй акша-хөреңги чарыгдаан кылдыртып алгаш, богүнге чедир ажыглавайн турарының чылдагааны чүдел?

Колхозчулар кудукту суун ижеринге болгаш чаагайжыдылга, ногаанчыдылга ажылдарынга аажок хереглеп турар. Колхоз баштаар чери кудукту ажылдадыр хемчегни алыр үе келген.

И. УСПУН-ДОРЖУ.

* * *

Кызыл-Мажалык суурнуң Культура кудумчузунда 1971 чылда ажыглалга киирген чаа базаар бар. Херек кырында ажыглал чок арткан. Базаарның дериилгези багай болгаш санитарлыг байдалы куду. Оон ишти харын-даа арагалаар чер болуп хуула бергени харааданчыг.

Кызыл-Мажалык суур Соведи (күүскомунуң даргазы М. Чүлдүм) базаарның септелге, дериилгезин экижидип, ону чонга таарымчалыг, көрүштүг кылдыр чурумчудар болза эки.

С. ТАВА-САМБУ.

ЧОГААДЫЛГАНЫҢ БЕДИК УТКА-ШЫНАРЫ ДЭЭШ

«Чогаал болгаш уран чүүл критиказының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы-биле бистиң республиканың чогаадыкчы ажылдакчылары бүрүн танышкан болгаш аңаа хамаарышкан хемчеглерни ажыдап кылган. Оон дугайын СЭКП обкомунуң секретары К. С. Шойгу бодунуң илеткелинге демдеглээн.

Тыва литератураның базымнары делгем, идейлиг утка-шынары хавы, номчукчуларның сонуургалын хандырып турар чогаалдар бар апарган. Оон чижээнге Күрүне шаңналының лауреады С. К. Токаның «Араттың сөзү» (үш ном), О. К. Саган-оолдуң «Дөспестер», С. А. Сарыг-оолдуң «Аңгыр-оолдуң тоожузу», С. Б. Пюрбүүнүң «Үем болгаш үе-чергелерим дугайында», К. К. Кудажиниң «Ыржым булуң» дээш өскедаа чогаалдарны киирип болурун илеткелчи чугаалаан.

Чогаадылга дээрге ким-бир кижиниң хууда херээ эвес, харын оон ниитилелге ужурдузазы, салдары кончуг улуг. Ынчангаш чогаал бүрүзү амгы амыдыралдың көрүнчүү, совет кижилерин сорук киирип, оон сеткил-сагыжын илередир ужурлуг. Ону чедип алырда чугула чүүл—критика Бисте чечен чогаал критиказы үениң негелдезинден арай хожудан турар байдал бар.

Байдал мындыг турда солуннар, радио болгаш «Улуг-Хем» альманах критика айтырыынче амдыгаа дээр ханылап шыдавайн турарын илеткелчи демдеглээн. Ажылды организастыг, бир дем-биле чорудар болза, өзүп олурар талантылыг кадрлар бисте бар.

Тыва музыка уран чүүлүнде, ылаңгыя сөөлгү чылдарда чамдык эки чүүлдер бары билдингир. Ынчалза-даа музыка критиказы бисте барыкла чок боон турар. Музыка уран чүүлү-биле холбашкан сайгарылгалар, концерт программазының дугайында чүүлдер критиктерниң кичээнгейинден дашкаар арткан. Боттывынгыр композиторларның чогаадылгазы база чугула айтырыг. Бисте ниити ырга хереглээр чогаалдар аевээш, ынчанмыже эстрада күүселдерери-биле кызыгаарланыр чорукту илеткелчи шүгүмчүлээн. Музыка талазы-биле шыырак билиглиг критиктерни өөредири, белеткээри чугула.

Чурулга уран чүүлүнде чедиишкиннерни демдеглевишаан, илеткелчи дараазында чүүлдерге доктааган. Маңаа хамаарышкан критика барыкла чок. Кадрларның чогу шын, ынчаяза-даа кайы-бир чурукчуның ажылынга бүгү талазы-биле чөптүг үнелээшкинни азы ажыктыг шүгүмчүлелди чүге кылып болбазын?

Чүгле даштыкы хевир сүрер, бойдус чурумалы-биле кызыгаарланыр, а портреттерни чаңгыс аай хеп-биле көргүзер таварылгалар барын илеткелчи айыткан. Ол ышкаш күш-ажыл темазы, ажылчын ангының тургузукчу ижи бистиң чурукчуларывыстың ажылдарынга көскүү-биле илерээн турар ужурлуг.

Театр коллективи, ылаңгыя көдээниң ажыл-ишчилериниң эстетиктиг кижизидилгезинге бараан болур херээн бигай эвес күүседип келген. Чылда 840 чедир шилерни чүс бежен муң ажыг көрүкчүлерге бараалгадып четтирип турар. Хамык ужур санында эвес, харын идейлиг утка-шынарында, күүселдениң шынанында, артистерниң чогаадыкчы дилээшкиннеринде болгай. Ынчангаш шынарже сагыш салза эки. Оон-биле чергелештир театр критиказын бүгү талалыг, ханы чорудары негеттинип келген дээрзин илеткелчи демдеглээн.

ССРЭ-ниң 50 чылынга утткуштур чогаадыкчы ажылдакчыларның сорулгаларын К. С. Шойгу илеткелиниң төнчүзүнге айыткан

Оон соонда илеткел талазыбиле санал-онал болган.

Чогаадылга ажылында база бир кол чүүл—критика дээрзин **А. К. Калзан** бодунуң саналынга онзалап демдеглээн. Партия ук айтырыгже ынчангаш кол кичээнгей салып турар. Чогаал болгаш уран чүүл критиказында эвээш-биче чедиишкиннер бар. Ынчаза-даа бо айтырыгны шиитпирлеп турарында ам-даа четпестер хөй. Ылаңгыя 60 чылдар үеэинде эң эки чогаалдар биживттингенин ол айыткан, ук чогаалдарның сайгарылгазы болдунмаанынга хараадаан. Ынчангаш амгы тыва роман болгаш тоожуга хамаарыштыр угланыышкын, сайгарылга бердинмээн болгаш ала-чайгаар бурунгаар чоруп олурар **байдал бар.** Оон **уламыкдай** чамдыкта уран-чечен деңнели чавыс, чугула айтырыглар көдүрбээн, амыдыралдан хоорук, кыдыра бижиттинген чогаалдар көстүп келгилээринин чылдагааны ында.

Хогжум-шин театрының чамдык шиилеря колдуундала ортумак черге-биле чорул турары база таарымча чок. Оон чайлаар дээш оралдажыр болаа эки. Чүге дээрге театр коллективинде аныяк-даа, хоочун-даа артистер, шыырак режиссёрлар-даа бар, чүгле бот-боттарынга негелдени дыңыдары чугула. Бо айтырыгга дээштиг дузаны ханы аналиатяг рецензиялар, сайгарылгалар чедирери чугаажок.

Тывага инструменталдыг болгаш симфония музыказының тыптып келгени чаа чүүл. Оон-биле кады чаа чогаалдар база бижиттингилээп. Ылаңгыя композитор А. Чыргал-оолдуң элээн кап чогаалдарын билир бис. Композиторлар хөй кезиинде ыры жанрын ажыглап турар, оларның шилип ап турар темазы кызыы, колдуунда лирика көскү черни эөлээн дээрэни А. А. Панов чогаадыкчы ажылдакчылар хуралынга санал берип тура айыткан.

Бот-тывынгыр композиторларның ыларын хүлээп алырда Республиканың улусчу чогаадылга бажыңы негелдеэн улгатпырза чогуур Комиссияда колдуунда авторлар боттарыы кирип турар, оон составын өскертсе эки деп санал чөптүг.

ССРЭ-ниң чурукчулар эвилелиниң VIII пленумунга чурулга уран чүүлүнүң чугула айтырыгларын болгаш аңаа критика дугайын чоокта чугаалашкан. Бо талазы-биле бодунуң бодалдарын чурукчу С. К. Ланзы ук хуралга чугаалаан. Чогаадылганың идейэстетиктиг болгаш уран-чечен деңнелин бедидери эң кол чүүл. Чүгле болунга эвес, харын эштериниң чогаадылгазынга ханы анализти кылыр, дузалаар, четпестерни ойшаанда эдер ужурлуг. Чүгле ынчан чогаадылга чедиишкиниг болур.

Театр критиказынга кол чүүл оон тодаргай дээштиг болурун, четпестериниң болгаш эки чүүлдерни анализтээрин ханыладыры чугула деп хөгжүм-шин театрының директору **И. Д. Комбу** санадаан.

Критиканың кол-ла ужурдузазы шынап-ла ында, маңаа хамаарыштыр бодунуң бодалын «Саян» ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу **Р. Н. Лесников** илереткен. Ансамбль тургустунга-ла үш чыл болган. Бо аразында чеже көрүкчүге оюн көргүзээнил, төп областарга безин чораан келген. Четпес чүве чүл дээе, ансамбльдиң программазы, күүселденің шынары артистериң мергежилиниң дугайында чаңгыс-даа чугаа чорутпаан. Ынчавгаш критиктер боже кичээнгей салыры чугула.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң репертуары, улусчу театрларның шиилери, чаа ырлар дээш бо бүгүнү Республиканың улусчу чогаадылга бажыңы харыылаан үндүрүп турар болганда харыысалга улут. Бо талазы-биле ажылдарны чоруткан-даа болза четпестер хөй. Чогаадыкчы ажылдакчылар—чогаалчылар, композиторлар болгаш өскелер-даа үстүнде айыткан хемчеглерге калбаа-биле кириишпейн турар. Оон түңелиндег бот-тывынгыр уран чүүлге, улусчу театрларга чаа чогаадар (утка-шынарлыг, бедик идеялыг) үндүрер ажыл чогуур негелдеге четпес. А үндүрүп турар чыындыларга сайгарылганы чорудары база ажылга дузалаар болгай. Оон дугайын С. И. Скорых бодунуң саналынга демдеглээн.

Чогаалчыга уг-шиг айтыр кижи критик деп **О. О. Сувакпит** бодунуң саналын эгелээн. Ылаңгыя аныяк авторларга дузалаар, оларның четпестерин ой-шаанда айтыр, критиканы принципиалдыг, партийжи ёзу-биле чорудары чугула. Чогаалчылар эвилели организастыг хемчеглерин алгылаан. Критиктер секциязын быжыглаан. Тыва литератураның уран-чечен дылы, мергежил дээш өске-даа айтырыгларны сайгарып чугаалажыр үе келген.

«Чогаал болгаш уран чүүл критиказының дугайында» айтырыгны чугаалашкаш, чогаадыкчы ажылдакчылар маңаа хамаарышкан тодаргай санал-онаалдарны солчуп, чааёзу-биле ажылдаарын, чогаадылганың чедиишкиниг болуру дээш критиканы калбартырын дугуржуп алганнар.

Б. ДИРЧИН.

Үндүрген шиитпирни күүседир

Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ, суур Советтериниң дугайында Хөөлүлда көрдүнген эргелерин болгаш хүлээлгелерин күүседир, улус ажыл-агыйының планнарын, ажыл-агый, культура тургузуушкунуунуң сорулгаларын боттандырар дээш бистиң районнуң хоорай болгаш көдээ Советтери ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга төлептиг ужуражырынче чонну организастап турар. Районнуң көдээ Советтериниң 1971 чылда социалистиг чарыжының түңнелинде бирги черни Алдан-Маадыр көдээ Совет (даргазы Ө. Чассыг-оол), ийиги черни Хайыракан көдээ Совет (даргазы Ө. Сат) алган. Алдан-Маадыр көдээ Совет депутаттарының ажыл-агыйның турунда салдынган сорулгаларны күүседиринче ажылчы чонну хаара туткан. Чарыштың негелделерин ажылчы чоннуң хуралдарында танышгырып, оон түңнелин чылда ийи удаа үндүрген. Көдээ Совет чарыштың негелделерин түс черинин байдалынга тааныштыр ажылдап кылгаш, чоннуң ниити хуралынга, фермаларга таныштырган. Алдан-Маадыр, Ак-Даш, Бора-Тайга суурларда херээженнер чөвүлелериниң, улусчу дружиналарның, квартал, кудумчу комитеттериниң аразынга чарыштың өргәнизастап, түңнелдерин үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап, мактап келген. Эрткен чылын суурларга 1000 ажыг дөс ыышты олурткан, 2 чаа кудукту тудуп, 14 кудукту септээн, 2 көвүрүгнү кылган, 1200 метр дурттуг кудумчуну дескилеп, сайлаан. Ол ышкаш Хайыракан, Шеми көдээ Советтер чарыштың негелделеринге дүүштүр багай эвес ажылдаан. Ол көдээ Советтер ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга уткуштур чарыштың негелделерин кылгаш, ажылдарны чорудуп эгелээн.

Көдээ болгаш суур Советтериниң Бүгү-россия социалистиг чарыжының бир негелдези хоорай, суурларны чаагайжыдары. Чадаана хоорайның чаагайжыдылгазынга сөөлгү чылдарда элээн ажылдар кылдынган. Ында 17 кудукту туткан, Дорожная, Промышленная, Дружба кудумчуларында суггат бугаларының көвүрүглерин септээн. Сельская кудумчуда чаа көвүрүг кылдынган. Хоорай сесерлиин, хөөрнү херимнээр ажыл эгелээн. Малчын, Победа, Ленин аттыг кудумчуларга 2800 метр тротуарны кылыр, Октябрьская, Малчын, Дорожная кудумчуларга 3 км дурттуг сайлыг оруктарны доозар. Апрель 15-те болган субботникте Чадаана хоорайның чурттакчылары чаагайжыдылга талазы-биле чамдык ажылды кылган. 2500 метр арык-сумунну каскан. 700 дөс ыышты олурткан. Бүгү улустүң ол көдүрлүүшкүнүт күш-ажылының хүнүнде суурлар чаагайжыдылгазынга хөй ажылдарны кылган.

Районнуң көдээ Советтериниң чаагайжыдылга талазыбиле чедир кылбаан үүлдери хөй. Чадаана хоорайның төп кудумчуларын чыл бүрүде чаагайжыдып турза-даа, чамдык кудумчуларда ногаанчыдылга экиживээн, кудумчуларны дескилевээн болгаш септевээн, бөгүнге чедир аштаваан. Ылангыя Карл Маркс, Крестьянская, Октябрьская кудумчуларда санитарлыг байдал куду деңнелде. Хоорай Совединиң чоокта эрткен сессиязынга чаагайжыдылга дугайында айтырыгны чугаалашкан. Сессияның шиитпирин күүседир дээш депутаттар ам-даа кошкак хемчег ап турар. Оларның инициативазын көдүрери негеттинип келген.

Көдээ Советтер чылдың эгезинде-ле чаагайжыдылга дугайында хемчеглерни ажылдап кылып, шиитпирлерни хүлээп ап турар, а оон күүселдезиниң дугайын уттуптар чаңчылдар бар. Чаагайжыдылга айтырыынче Хайыракан көдээ Совет кичээнгей салып, хөй ажылдарны кылза-даа, эрткен чылын хүлээп алган 12 пунктуларның 4-үн күүсетпээн. Хүлээлгени алырда ону күүседип болурун өөренип көргенне болгай. Ындыг болганда күүседир апаар.

Хемчик хемниң оң талазында Баян-Тала суурнуң турар чери багай эвес. Ында чаагайжыдылга экиживээн. Баян-Тала көдээ Совет (күүскомунун даргазы О. Сайын) суур чаагайжыдылгазының беш чыл планын байтык, 1971 чылдың планын безин чидир шыгжап алган. Эрткен чылын анаа 200 дөс ыышты олурткан, 500 штакетник, 2000 метр арык кылдынган. Баян-Тала көдээ Советтиң удуртукчулары суурувус элезинниг, оон чүү-даа үнмес дээр хөөн-биле олурар чадавас.

60 чылдарның эгезинге чедир чаагайжыдылгазы-биле республикага сурагжаан Чираа-Бажы суурда сөөлгү чылдарда ол ажыл сулараан. Суурнуң Хову, Эрик болгаш өскедаа кудумчуларын ногаанчытпаан. Чыргакы көдээ Совет (күүскомнуң даргазы К. Оолак) Чираа-Бажы, Чыргакы суурларның чаагайжыдылгазынче кошкак сагыш салган. Суг-Аксы, Кызыл-Тайга, Ак-Даш суурларда чаагайжыдылганы база четпес чорудуп турар. Суурларга чечектер тарыыр, чимистиг ыыштар олуртур ажыл багай.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга чедиишкиниг ужуражырынга белеткел ажылдары болгаш Советтериниң сорулгаларының дугайында айтырыгны район Совединиң сессиязынга чоокта чаа чугаалажып, тодаргай хемчеглерни айыткан шиитпирни хүлээп алган. Хоорай болгаш көдээ Совет бүрүзү алдарлыг юбилейге белек кылдыр чаагайжыдылга талазы-биле алган хүлээлгелерин чедиишкиниг боттандырарынче ажылчы чонну мобилизастап, депутаттарның, активчилерниң күжүнге даянгаш, үргүлчүнүң шефтээшкинин организастаары чугула. Колхозтарның, совхозтарның, будүрүлгелериниң планныг даалгаларын чедиишкиниг күүседири-биле организас-массалыг ажылды бедик деңнелге чорудары көдээ, хоорай Советтериниң күүскомнарының, оларның депутаттарының хүлээлгези болур.

К. КУУЛАР,
Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң секретары.

Совет Тыванын ажыл-ишчилери! Чурттакчылыг чер бүрүзүн чаагайжыдып, ногаанчыдып, үлегерлиг тургузар дээш бүгү чүвени кылып, аргаларны ажыглаалы!



Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң коллективи боттарының девискээрин ногаанчыдары-биле Таңды районнуң Калбак-Хадыдан хөй хады экилгеш, девискээринде тарып олурткан. Оон суггарылга системазын механизастаан. Тарып олуртнан хады бүрүзү тус-тус кижилерге хуваатынган.

ЧУРУКТА: хөмүр-даш разрезиниң коллективиниң хадыларны олуртуп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Өөрүнчүг түңнелдер

Тоску беш чылдың ийиги чылының эрткен дөрт айларында Чөөн-Хемчик районнуң үлетпүр будүрүлгелери продукция будүрериниң планныг онаалгазын 119,9 хуу күүсеткен.

Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузунуң ажыл-ишчилери кылымак ажылдаан түңнелинде 350 тонна сорттуг дагланны бээр тургаш, 1232 тонна чедирген. «Сельхозтехника» каттыжышкынының механизаторларының коргузүглери эки болган. Олар 57 тракторну сентээр хүлээлгезин 62 кылдыр күүсеткен. Чадаананың хөмүр-даш участогунуң дагжылары даалгадан ажыр 6 тонна хөмүр-дашты хереглекчилерге берген.

Совет-моол найырал ниитилелиниң 25 чылынга уткуштур



МАР. Аныяк, социалистиг Дархан хоорай бо чылын 10 харлаан. Совет Эвилелинден, Болгариядан, Венгриядан, Польшадан, Чехословакиядан келген ажылчыннар, техниктер болгаш инженерлер моол өңнүктери-биле хол-холундан туттунчуп алгаш ажылдап турар. Дархан эң кыска хуусаада Моолдуң хемчээл талазы-биле ийиги үлетпүр төвү болу берген. 5 чыл болгаш Дархан бодунуң продукциязын бүдүрүп үндүрерин ийи катап көвүдедир.

ЧУРУКТА: Дарханда тудуг материалдар комбинадының тудуунда. Солагай талазындан оң талазынче — Аревэ ТК-ның медалы-биле ийи удаа шаңнаткан электросварщик ДАМБО биле совет специалист И. ИСАЕВ.

МОНЦАМЭ-СЭТА-ның фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

Ниити байырлалывыс

Совет Эвилелиниң улустары болгаш бүгү дептилгелиг кижи төрелгетен-биле кады болгар улус ССРЭ-ниң тургустунганының алдарлыг 50 чыл оюн база байырлаар деп турар дээрзин БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Болгар-совет найыралдың бүгү-улусчу комитединиң даргазы Цола Драгойчева СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Бо кайгамчыктыг хүнну байырлаар бис, чүге дээрге, бистиң партиявыстың болгаш бистиң социалистиг күрүневистиң төөгүзү Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болгаш оон чаяаттынган— Совет Эвилели-биле сырый холбашкан. Пролетаржы интернационализмниң болгаш марксизм-ленинизмниң идеяларынга чайгылыш чок шынчы чоруктуң ёзузунга бодунуң баштыңчылары Д. Благоевтиң болгаш Г. Димитровтуң кижизиткени бистиң партиявыс ССРЭ-ниң тургустунганының болгаш ооң хөгжүлдезиниң делегейге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузазын дораан билип алган.

ССРЭ-ниң догуннааның баштайгы хүннеринден эгелээш болгар коммунистер ону хүлээп көөрүн чедип алырынче чүткүп, диргелип кел чыткан гитлержи агрессияның үезинде найырал болгаш дузалажылга дугайында совет-болгар керээни чарары дээш кампанияны улам калбарткан. Монархисечи, фашистиг дерзии, өлүрүкчү чоруктардан чалданмайн, болгар коммунистер ССРЭ-ниң чедиишкиннерин пропагандалап, «Коммунизм делгерезин!», «ССРЭ делгерезин!» деп сөстер-биле шаажылалдыг өлүмче чоруп турган.

1944 чылдың сентябрьда бистиң улузувус хостакчы Совет Армияны өөрүшкү-биле уткаан.

Совет Эвилелиниң 50 чыл оюн бодувустуң байырлалывыс кылдыр байырлап турар бис, чүге дээрге, чогум-на харын бо улуг күрүне 1944 чылдың сентябрь 9-та болгар улустуң чепсектиг тура халыышкынының соонда дораанна биске улуг дузаламчыны көргүзүп эгелээн. Ол дузаламчыга даянмышаан, бистиң чуртувус делегейге түскайлаашкындан үнер, хамаарышпас, хостуг социалистиг күрүне болуп, Европада төлептиг черни ээлээр аргалыг болган.

Дайын соолүндеги чылдарда бодунуң бергелери туразажок, Совет Эвилели биске дузаламчыны көргүзүп, улусчу Болгарияның ёзулуг хамаарышпас чоруун хандырып берген. ССРЭ-ниң ак сеткилдиг деткимчезиниң болгаш экономика талазы-биле дузаламчызының ачызында бистиң улузувус бодунуң чуртунуң хевирин маадырлыг күш-ажылы-биле чаарткан. Бистиң төрээн чуртувустуң кайы-даа черинде амгы үениң чаа заводтарын болгаш фабрикаларын, бай-шыдалгыр кооператив ажыл-агыйларын көрүп болур. Болгарияга социализм тургузуушкунунуң чылдарында чаа кижи—бижик-биликтиг, культурлуг, бодунуң салым-чолунуң ёзулуг мөдерелдиг ээзи өзүп доруккан.

БКП-ның шылгараттынган удуртулгазы-биле, Совет Эвилели-биле акы-дуңма эвилелге бистиң улузувус партияның X съездизиниң бадылааны ооң чаа программазында айыткан төөгүлүг сорулганы күүседирин — сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарын эгелээн. Съездиниң документилеринде чугаалааны: «Пролетаржы интернационализм болгаш болгар-совет найырал бистиң партиявыстың иштинге хандыр дазылданган, ооң ылгалдыг мөзүбүдүжү, болгар улустуң национал характерлиг мөзүзү болу берген». Болгария Улус Республика Совет Эвилели-биле бүгү талалыг кады ажылдажылгаже угланыышкынны чорудуп келген, чорудуп турар болгаш чорудар-даа. Ооң ужурунда ССРЭ-ниң алдарлыг 50 чыл юбилейин онза энтузиазм болгаш сорук кириишкин-биле байырлаар деп турар бис.

Бистиң Болгар-совет найыралдың бүгү-улусчу комитеди Совет Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн байырлаарының делгереңгей программазын ажылдап кылган. Совет эвилелдешкен республикаларның чедиишкиннерин бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарынга таныштырарын, кино фестивальдарны, найыралдың кежээлерин болгаш ужуражыышкыннарын организастаарын, өске-даа хемчеглерни чорударын ол программада баш бурунгаар көрген. Совет Эвилелиниң 50 чыл оюн болгар-совет найыралдың, болгар-совет акы-дуңмалышкы чоруктуң байырлалы кылдыр демдеглеп эртирер бис.

Н. КОЧЕШКОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

София.

АГРЕССЧИ ҮҮЛГЕДИИШКИННЕРНИ СОКСАДЫР

ВАРШАВА. АКШ-тың агрессчи үүлгедиишкиннериниң чаа хемчеглеринге польша хөй-ниитиниң килеңнээшкиннииг удурланыышкынын Польша Улус Республиканың чазааның медеглелинде айтып турар. Ындыг хемчеглер вьетнам дугайында айтырыгны тайбың ёзу-биле шиитпирлээринге болгаш меселдежиишкинни соксадырынга кандыг-даа дуза чок болур. АКШ-тың ол хемчеглери амгы меселдежиишкинни улам шыңгырадыр болгаш делегей байдалын база дүшкүүредир.

Вьетнамны хайгаараар болгаш контрольдаар талазы-биле делегей комиссиязының кежигүнү болганда, Польша болза Индий-Кыдат чартык ортулукка тайбыңны катап тургузарынга онза сонуургалдыг болгаш ол айтырыгны шиитпирлээриниң кара чаңгыс аргазы—чугаалажыышкыннар болурун медеглеп тур.

ПРАГА. ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусак ВДР-ниң ЧССР-де элчини Зыонг Дык Ханы хүлээп алган. Г. Гусак элчин-биле беседазынга Вьетнамда америк агрессияның улам күштелдиришкининге чехословак улус килеңнеп турар дугайын демдеглээн.

Г. Гусак вьетнам улустуң маадырлыг демиселин бедии-биле үнелээн болгаш ол шынныг демиселге чехословак улустуң эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш деткимчезин кылып турарының дугайын медеглээн.

БЕРЛИН. Америк империалистерниң кара туразында чаа үүлгедиишкиннери болза бүгү күрүнелерниң болгаш улустарның эрге-ажыктарынга халдаашкын, делегейде тайбыңга айыылдыг чорук деп ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң медеглелинде айыткан. Ынчангаш Индий-Кыдаттың улустарынга удур АКШ-тың агрессиязын доп-дораан соксадырын Герман Демократтыг Республика негеп тур. Вьетнам улустуң эргелерин хүндүлеп көөр чорук вьетнам айтырыын шыны-биле, шиитпирлээринге эң чугула чүүл болур деп медеглелде айыткан.

ГДР-ниң улузу вьетнам улуска эп-сеткил каттыштырылгазын, оларның шынныг демиселин деткип, аңаа дузалаарын база катап бадыткааның Министрлер Чөвүлели бодунуң медеглелинге бүзүреткен.

БУХАРЕСТ. Делегей эргелерин каржызы-биле үрээн болгаш тайбыңга база делегейниң улустарының айыыл чок чоруунга кыжаныгны болдуруп турар чаа дайынзырак үүлгедиишкиннерни румын чазак болгаш румын улус буруу шапканын АКШ-тың чазаанга илереткен деп Румын Социалистиг Республиканың чазааның медеглелинде чугаалап турар.

Бодунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаар дээш, бодунуң салым-хуузун шиитпирлээр эрге дээш маадырлыг демисежип турар вьетнам улуска эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш деткимчезин румын улус база катап илередип турар.

ПХЕНЬЯН. Вьетнам улуска удур дайынын Каттышкан Штаттарның улам калбартканынга удурланып, ону буруу шаап турар медеглелди КУДР-нуң даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи кылган. Америк империалистерниң чаа үүлгедиишкиннери вьетнам улусту боо-чепсектиң күжү-биле кулданып алырын ам-даа оралдажып турарын көргүскен деп медеглелде айыткан. Көрей улус бүгү күжү-биле вьетнам улуска дузалаар дээрзин ол документиде айтып турар.

АЛЖИР. ВДР-ниң порттарын миналар-биле хүрээлээр дугайында АКШ-тың шиитпири делегейде байдалды улам дүшкүүредип турар деп Куба Республиканың Революстуг чазааның премьер-министри Ф. Кастро аңаа албан ужурунда аян-чорук үезинде медеглээн.

Бүгү революстуг шимчээшкинниң болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң деткимчизиниң чалгыы вьетнам улуска дузалаар дээрзинге бүзүрээр бис деп Ф. Кастро уламчылаан. Бистиң улус социалистиг лагерь-биле, Вьетнам-биле болгаш ССРЭ-биле кажан кезээде кады деп ол чугаалаан.

РИМ. «Вьетнамчыдар» дээр оралдажыышкыннары буурап дүжер дей бээрге, Каттышкан Штаттар Вьетнам Демократтыг Республиканың херектеринге шаптыктаарының чаа хемчеглерин алган деп Италияның Коммунистиг партиязының Политбюрозунуң кыйгырыышкынында чугаалап турар.

АКШ-тың Вьетнамда агрессиязынга удурланыышкынны демократтыг болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштер-биле кады илередиринче коммунистерни ында кыйгырган.

САНТЬЯГО. Каттышкан Штаттар бодунуң чепсектиг күштерин үндүрбес болгаш чугаалажыышкыннарны кылбас болза, Мурнуу-Чөөн Азияга тайбың тургустунмас дээрзин ВДР-ге удур агрессияны калбартыр дугайында АКШ-тың чазааның шиитпири база ол девискээрде сөөлгү болуушкуннар көргүзүп турар-дыр деп Чилиниң Даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде айыткан.

Чилиниң чазаа вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын база катап илередип, АКШ-тың чазаандан агрессияны соксадырын болгаш бодунуң аг-шериин Мурнуу-Чөөн Азиядан үндүрерин негээн.

ОТТАВА. ВДР-ниң порттарынче кирер суг оруктарын миналаар дугайында АКШ-тың чазааның шиитпири Мурнуу-Чөөн Азияда дайынны «вьетнамчыдар» политиканың буурааашкынының бадыткаал болгаш бүгү-ниитиниң тайбыңынга шыңгыы кыжаныг болур деп Канаданың Коммунистиг партиязының медеглелинде чугаалап турар.

Москваның тудугжулары — Моолдуң найысылалында

Улан-Батор улам чараш чаагайжыттынган хоорай кылдыр өзүп олурар. Революция мурнунда Богда-Ула дааның эдээнге ыяш бажыңчыгаштар, өглер тургулаан, оларның аразында ында-хаая хүрээлер бедип үнгүлээн турган. Ам Моол Арат Республиканың найысылалын хөй каът бажыңнар, калбак кудумчулар, скверлер каастап турар.

Чүгле сөөлгү чылдарда Улан-Баторда чурттаганын элээн каш микрорайоннары, албан культура болгаш үлетпүр бүдүрүлге черлери туттунгулаан. Чуртталга районнары куруг чыткан черлерже чаттылып, даг эдээнче улам-на өрүлеп бар чыдар. 1969 чылдың сөөлүнде хоорайга бүдүн чартык миллиондан ажыг дөрбелчин метр чуртталга шөлүн туткаш ажыглалга киирген.

Моолдуң найысылалын тударынга болгаш чаагайжыдарынга москвачылар улуг үлүүн киирип келген. Улан-Баторнуң тудугларында моолдар-биле кады «Главмостудугнуң» № 2 трезиниң тудугжулары кады ажылдап турар.

1972 чылда моол болгаш совет тудугжулар 29,5 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн тударлар, ол дээрге муң хире моол өг-бүлелер чаагайжыттынган кварталарже көжүп кирери ол.

Тудугжулар моол уругларга 280-280 олуттуг ийи уруглар садын, 964 өөреникчи өөренир школаны тудуп бээр. Аъш-чем комбинадының, мал ажыл-агыйының, эртем шинчилел институдунуң, ветеринария лабораториязының, найысылалдың барыын талазында автоматтыг телефон станциязының тудуун доозар үе чоокшулаан. Чаа кудуктарны казарынга, суг-биле хандырылганы экижидер дээш суг мөөннээр черлерниң тудуун чорударынга, чылыг-биле хандырар шугумнарның тудуун кылырынга москвачылар база киржип турар. Совет, моол ажылчыннарның болгаш инженерлерниң тудуп турары Моол профэвилелдериниң ордузу моол-совет улустарның быжыгып турар найыралының демдээ болур.

А. МИНЕЕВ.
(СЭТА).

Америк ужудукчуларның удурланыышкыны

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам информация агентилелиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, туттурган соонда Вьетнам Демократтыг Республикада туруп турар бир бөлүк америк ужудукчулар Соңгу Вьетнамны бомбалаарынга удурланыышкынын илереткен. Вьетнам айтырыын шиитпирлээри-биле бомбалаашкынны кылыры дээрге, кандыг-даа ажык чок чорук болурун 8 америк ужудукчулар америк улуска болгаш АКШ-тың конгрезинге чорутказ кыйгырыында айыткан. Бомбалаашкын тайбың вьетнам чоннуң өлүп-кырлыр чоруун болдурар деп олар демдеглээн.

«ВДР-ни калбаа-биле бомбалаар чоруктан делегейниң хөй-ниитизи Каттышкан Штаттарны улам шыңгыызы-биле буруу шавар, улам-на хөй американнарның өлүр болгаш туттурар чоруун болдурар дээрзинге бүзүрээр бис»—деп кыйгырыгда чугаалап турар.

Бөлүк америк ужудукчулар дайынны соксадырынче кыйгырбышаан, «бо талазы-биле баштайгы базымнар болза Вьетнамга тайбың дугайында Парижке чөвүлел хуралды катап эгелээри болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның саналынга үндезилээш, шыңгыы чугаалажыышкыннарны кылыры болур» деп онзалап демдеглээннер.

КЕРЭЭНИ АТ САЛЫРЫНГА БЕЛЕТКЭЭН

БОНН. (СЭТА). Май 12-де аңаа, Шаумбург ордузунга Герман Демократтыг Республиканың болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының аразында транспорт дугайында керээни ат салырынга белеткээн. Ол керээни Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында статс—секретарь М. Коль болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлериниң ведомствозунуң статс-секретары Э. Бар олар ат салып, белеткээн.

Ооң соонда М. Коль болгаш Э. Бар олар чүве чугаалаан. М. Кольдуң медеглээни болза, транспорт талазы-биле керээ дугайында чугаалажыышкыннарның доозулганынга Герман Демократтыг Республиказа, а ол ышкаш Германияның Федеративтиг Республиказының калбак кезектеринде болгаш өске-даа күрүнелерде байыр чедирип турар. Ол керээни Европада дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга салыышкын деп шыны-биле көрүп турар.

Транспорт дугайында керээниң делегейниң ниити чурумун ёзугаар чардынганын М. Коль база демдеглээн. Ынчангаш ГДР-биле ГФР-ниң аразынга бо баштайгы күрүнелер аразының керээзи ийи талага, ийи күрүнениң кижилеринге-даа ажык-дузалыг болур деп ол уламчылаан. Ол керээни ёзугаар бот-боттарынга ажыктыг чорукту күзээш, делегей практиказын ёзугаар боттарының күрүне девискээрлеринге транспорт харылзааларын хандырып, ону чиигедирин ГДР болгаш ГФР дугуржуп алган.

Германияның Федеративтиг Республиказының ССРЭ-биле болгаш Польша-биле керээлерин күштүг кылдыр бадылаан соонда ийи герман күрүне аразында транспорт дугайында керээге ат салырынга белениң М. Коль ГДР-ниң чазааның өмүнээзинден илереткен. Ынчангаш ол чоокку үеде болур дээрзинге идегелин илереткен.

М. Коль маңаа холбаштыр Германияның Социалистиг Чаңгыс-аай партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Э. Хонеккерниң медеглелиниң дугайын чугаалаан. ГФР-ниң ССРЭ-биле болгаш Польша-биле керээлерин күштүг кылдыр бадылаанының соонда ийи күрүне аразынга чогумчалыг харылзааларны тургузар сорулга-биле ГФР-биле санал-онал солчуушкунун эгелээринге Герман Демократтыг Республиканың белениниң дугайын Э. Хонеккер ынчан медеглээн.

ГФР-биле ГДР-ниң аразында керээни ат салырынга белеткээни Европада дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга дөгүм болбушаан, ийи талага сонуургалдыг айтырыглар талазы-биле санал-онал солчуушкунун кылыр дугайында Германияның Федеративтиг Республиказы-биле Герман Демократтыг Республиканың аразында дугуржуп алган чүүлдерге дүгжүп турар-дыр деп Э. Бар харыы медеглел кылгаш демдеглээн.

Ат салырынга белеткээн керээни ниити делегей корум-чурумун ёзугаар чарган деп ол чугаалаан. Хоойлу-дүрүм органнары ону бадылаан соонда ук керээ ГФР-ниң өске күрүнелер-биле чарган керээлери-биле бир дөмей күштүг болур.

Бо керээ күштүг боор эгелээн соонда ийи күрүне аразынга транспорт болгаш пассажирлер аргыжылгазынга байдалды экижидер дугайында Герман Демократтыг Республиканың шиитпирин өөрүшкү-биле дыңнадым. Ол чорук Европада кызыгаарлар үреттинмес болгаш бистиң диптиң тайбың ёзу-биле чурттаарынга ол кызыгаарлар шаптыктавас ужурлуг дээрзиниң дугайында федералдыг чазактың үзел-бодалынга база дүгжүп турар.

Бундестагтың май 10-да пленарлыг хуралынга федералдыг канцлер Брандтының бо талазы-биле чугаазын статс-секретарь М. Кольга дамчытканын Э. Бар дыңнаткан. Ол чугаада ийи күрүнелер аразынга харылзааның кол-кол айтырыгларын тайылбырлаан болгаш бо айтырыглар талазы-биле ГДР-ниң чазаа-биле санал-онал солчурунга федералдыг чазактың белениң илергейлээн.

МООЛДУҢ БАЙЛАА

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Улусчу Моол аң-өлүк-биле дыка байлак деп сурагжаан чурт. Делегейниң өлүк аукционнарынга Моолдан барган өлүк улам улуг сонуургалды болдуруп турар. Ол ышкаш аң-меңниң кештери база дыка үнелиг деп санаттырып турар. Чижээ, Моолдан аппарган бир дырбактыгның кежин 100 долларга доктааткан. Моол Арат Республиканың чамдык аймактарында дыка үнелиг база бир амытан—выдра бар болганы илерээн.

АЖЫЛ-ИШЧИ КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА-ның корр.). Бо чылдың июнь айда Моол Арат Республиканың чер-чер хуралдарынга соңгулда болур. Амгы үеде ол соңгулдага күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш ажылчы чон улуг белеткелдерни кылып турар. Ынчангаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң, күрүне ажыл-агыйларының болгаш кодээ ажыл-агый каттыжыышкыннарының коллективтери соңгулдага алдар болдурган күш-ажылчы шалыпчы ээлчегде кирген.

Чуртта хөй санныг агитация черлерин тургускан. Олар ажылчы чоннарга социалистиг Моолдуң бүгү талалыг чедиишкиннерин, Моол Арат Республиканың ажыл-агыйын болгаш культуразын хөгжүдериниң беш чыл планының сорулгаларын таныштырып турар. Ол ышкаш совет улустуң болгаш өске-даа улустарның социализм база коммунизм тургузуушкунунга чедиишкиннерин чон оон билип ап турар.



ТОКИО. Америк агрессияга удур Индий-Кыдаттың улустарының демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының айы Японияда эртип турар. Бо хүннерде чурттуң хөй хоорайларында митингилерни болгаш чыскаалдарны организастап турар. Митингилер, чыскаалдарның киржикчилери ВДР-ниң девискээрин болгаш Мурнуу Вьетнамның хосталган районнарын америк ужар чүүлдүң араатанзыг ёзу-биле бомбалап турарынга холбаштыр шиитпирлиг удурланыышкынын илергейлеп турар. Вьетнамче эм аймаан, медицина болгаш өске-даа деригип чорударлы-биле акша чыгдазын бүгү чуртта база чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Ханэда аэропортта радиоаппаратура, ону демисежип турар вьетнам улуска бээри-биле Ханойже чорудар.

Джапан Пресс—СЭТА-ның фотозу.

Эмнелгелер чедишпес

Амстердамда, Роттердада болгаш Голландияның өске-даа хоорайларының эмнелгелеринде аарыг улус чыттырар чер чедишпейн турарының дугайы бир чугула айтырыгларның бирээзи апарган. Эмнелгелерде болгаш госпитальдарда чамдыкта дарый кезиишкин кылдыртыр аарыг кижилерни безин чыттырар чер тывылбайн баар таварылгаларның дугайында дуу үрээзиниг медээлер тус черниң парлалгазынга болганчок-ла үнүп турар. Өске кижилерден аңгылааш тускай черге чыттырып эмнээр ужурлуг аарыг улусту дыка үр үе эрткенде оон чурттап турар черинден ырак өске хоорайларга барып эмнээри-биле чорудуп турар.

Аар аараан кижилерни хүлээп алырындан ойталаар болгаш чогуур үезинде дуза чедирбес чоруктар онза айыылга чедирип турар. Чоокта чаа Амстердамга мындыг таварылга болган. Тус черниң дүрген дуза чедирер станциязы аар аараан кижини госпитальга чыттырарын оралдашкан. Ынчалза-даа чыдар чер тывылбаан. Аарыг кижини Амерсфордче чорудар апарган. Ону эмнелгеге чүгле эккээрге, ол дораан мөчээн. Голландияның төвүнге шак ындыг таварылгалар болганчок-ла боол турар.

Парлалганың медээзин ёзугаар алырга, поликлиникаларга болгаш бажыңнарга медицина дузазын чедирериниң айтырыы дыка берге байдалда. Хуу эмчилерни бажынче чалап келдиртириниң өртээ чылдыңна улгадып турар, а поликлиникаларга ниити шинчилге эрттирер дээш безин улус дыка үр үеде ээлчег манаар ужурга таваржып турар. Ылаңгыя улуг-улуг хоорайларның ажылчын кварталдарында эмчилер челишпестээн. Роттердамның болгаш Гааганың чамдык районнарынга эмчилерни бажынче арай деп чалап ап турар деп чоокта чаа «Де ваархейд» солун бижээн.

Голландияның бүгү хөй-ниитизи медицина хандырылгазын экижидеринче кичээнгей салырын эрге-чагырга органнарынга каш удаа тургузуп келген болгаш эмнелгелер четкилерин калбартыр талазы-биле хемчеглер алырын чазактан негээн. Эрткен чылдың төнчүзүнде Голландияның бажың эмчилерин каттыштырып турар организация медицина факультеттериниң студентилерин шериг албанындан хостаарын камгалал министринден дилээн. Ынчалза-даа чазак аңаа кандыг-даа тода харыы бербээн.

Дээди өөредилге черлеринге күрүнениң акша-хөреңгизин үндүрерин кызырганындан студент-медиктерниң саны эвээжеп турарынче парлалга кичээнгейни угландырып турар. Акша-хөреңгиниң четпейн турарындан чамдык эмнелгелерниң тудуу шуут чорбастаан.

Б. ГРИГОРЬЕВ,
СЭТА-ның корр.

Коммунист дугайында чугаа

ОРДЕННИГ ПОВАР

ОЧЕРК

ЧАСКЫ хүнүң чывардыг кыржан соок эртенинде Тээлиден кожазында Кызыл-Дагже чадаг кылаштап ора дүүн районнуң улуг инспектору Борис Балганович Шактар-оол-биле чугаалашкан чугаам сагышка база катап кирип келди. Кызыл-Даг школазында чээрби үш чылын халаг чок ажылдап турар солуун кижи барып ол меңээ чугаалаан чүве.

— Охаай, чугаажок хоочун башкы болдур ол аа?—деп, сонуургай бердим.

— Башкы эвес аңаа повар кижи ийин — деп мындыг.

—.Повар ле!—дээш, тоомча чок олур мен

— Ийе, повар. Ол болза орденниг повар, коммунист Салчак Ак-оолович Очур-оол деп кижи. Ооң-биле хандыр танышкаш, күш-ажылдың өөрүшкүзүн билген, бистиң үениң маадыры деп адаарынга шынап-ла төлептиг кижилерниң бирээзи деп чүвеге бүзүрей бээр сен — деп мындыг.

...Район биле совхоз төптери, Хемчик алаактары артымда чыдып калды. Деп кезиин чугажак дош шуглап алган бичежек ховужукту эрткеш, сүүр баштыг кызыл тей чанында, шуужуп алган чоруур тевелер сагышка кирер сарыг хаялар адаанда узун дургаар шөйлү берген бичии суур көстүп келди. Хемчиктиң Чөөн талазының шынаазының Соңгу, Барыын-мурнуу талаларын «Барып-барып бады келген бажы бедик Бай-Тайга». Мөңгүлек ышкаш хөй сыннар хүрээлеп, дээрни баганалап алган чүве дег. бедий берген харап тургулаар. Оларның чараш көрүжүнге чоргаарланган Кызыл-Даг суурга Тываның хоорай, суур бүрүзү адааргап болур-дур ийин деп бодап кагдым.

Суурга келгеш школа девискээринге, даштыадан көөрге кижи ортузу арте дүжүп чоруур хире, ортумак дурт-сынныг, шилгедек боттуг, сарыгзымаар чуга арынныг кижиге ужуражы бергеш, менди солушкан дораан-на айтырдым.

— Повар Очур-оол ажылдап тур ирги бе, билдинер бе?

Мээң айтырыымны дыңнааш, хүлүмзүрүй каапкаш:

— Очур-оол мен-не болгай мен — дидир.

Экилешкеним кырынга эштиң холун дыңзыдыр тудкаш, кайын, чүү дугайлыг келгенимни чугаалаадым.

— Меңээ херектиг келген болганда аалчымны ажылдап турар черимче чалаар кижи боор мен бе — дээш, мени шуут-ла школа столовазының делгем кухнязынча кирип келди. Повар боду ак халат ап кеткеш, бирээни меңээ кедирткеш, озалаачак сандайга олурарын диледи. Халат кедипкенимни ажыглааш, ак чайт кылдыр чугайлап каан шевергин плитаны сонуургап көре бердим. Плитаны аңгы-аңгы чемнерни хары угда белеткээр кылдыр кылган, хөй духовкаларлыг.

— Мындыг эки плитаны суурнун шевергин кылган боор аа?—деп сонуургадым.

— Бодум борастаан мен ийин — дидир.

— Таныш эш-өөрүңерден силерни районда эң мергежилдиг повар деп дыңнадым. Ооң кадында маңаа келгеш, силерниң база бир бедик мергежилдиңерни көрүп тур мен. Бо бүгүнү канчап чедип алган силер? Чугаалап берип көрүңерем.

ООН эгелээн чугаа-соодувус барык дүъштеки чем шагынга чедир уламчылаан. Дараазында Салчак Ак-ооловичиниң чамдык эш-өөрүнүң ооң дугайында чугааларын дыңнап алгаш, Кызыл-Дагдан район төвүнче делир базып ор мен. Орденниг поварның дугайында чаңгыс чер чурттугларын чамдык эштериниң чугаазы үр-ле сагыштан ыравайн, кижи дугайында, күш-ажыл дугайында йөрээл ышкаш дыңналып чорду.

«Очур-оол повар бистиң Кызыл-Даг суурда эң-не чайжок ажылдыг кижи. Адар-дагның медаачылери кушкаштар бежин мыжырашкалакта суурга хамыкты мурнай соңгазы чырып, суугузунуң ыжы бурулай бээр бажың школа столовазы-ла болгай. . Шакты көөрге, куш дан бажы, 4 шак болур. Очур-оолдуң ажылдап эгелей бээри мындыг кижи. Ажылындан кежээ 9 шакта чанар. Барык чээрби үш хире чыл иштинде ынчаар ажылдап келген. «Дус чокта амдан чок дижири ышкаш, ажылга тура, сузук чок, былдамыш, чалгаа кижи болза, ынча чылдар иштинде хамаан чок, чылдаа четпейн. «бажын ашкан өрелиг эвес, бай кижиниң хөлечин эвес, чүзүн ынчап турар ону ыңай» дээш ажылдан былдап үне бээр ийик. Бистиң поварывыс ажылынга бердинген сузүктүг кижи. Чем кылырының шынарынга ооң-биле бырлажыр повар районда чок. Ажылдап келген үезиниң иштинде бо школага 9 директор, 10 интернат эргелекчизи, 10 кладовщик солушкан. Ынча кижиниң аразындан Очур-оол ышкаш, ажылга ынак, мергежилдиг, чаңгыс-даа кижи чүге артпааныл ынчаш? 23 хире чылдарның дыштаныр хүннерин ажылдап тура эрттирген. Ону күрүнеге ажылдап бергени ол деп сөглезе ылап чиге боор».

ШЫНАП-ЛА чээрби ажыг чыл иштинде Кызыл-Даг школазының коллективи хөй-хөй оолдар, кыстарны азырап доруктурган, өөреткен болгаш кижизиткен. Школаның шаандагы өөреникчилери малчыннар, тараажылар, механизаторлар, чамдыктары мында-даа, өске-даа черлерде тускай эртемниглер, колхозчулар, совхоз ажылчыннары. Баштайгы өөреникчилериниң уруглары школада өөренип турар. Интернат коллективи-биле кады оларны Очур-оол ам-даа азыравышаан. Ол хүндүткелдиг кижиниң байырлал, төрүттүнген хүннерин демдеглээнде, чаа өг-бүле немеп, аас-кежик тыпканда өөренип чораан шаандагы школачылар чалааш амыратпайн баарлар.

«Кады ажылдап турар башкы, ажылчын, өөреникчи кижилер Очур-оол акыйны магадап, мактаарындан кадында, сагыш човап, кээргей бээр шактар база таварышкылаар» деп бир башкы чугаалады. «Чайның эгезиниң кыска дүннериниң эртенинде сургуулдарының чемин белеткеп алгаш, удуй бергилээн олурар. Бергелер дугайында чаңгыс сөс-даа этпес. Бистиң школага ийиги поварны чүгле бо өөредилге чылында чөпшээрээн. Эрткен чылдан эгелеп Салчак Ак-ооловичиниң улуг хүннерде ажылдаан шактарын ээлчеглиг шөлээзиниң үезинде бээр апарган бис. Ооң мурнунда ону таарыштырбайн турган. Ол боду-даа негевээн. Кандыг-бир чылдагаан-биле повар ажылдавайн барган, ону өске кижи солаан таварылгада өөреникчилер боттарының поварын чоктай бээр, чем холуур таварылгалар көстү бергилээр. Бистиң поварывыс мындыг кижи»...

ҮСТҮНДЕ чугаалааным ийи дакпыр бедик мергежилди канчап чедип алгазынга хамаарыштыр мээң айтырыымны Салчак Ак-оолович мынчаар харыылады.

— Бо ийи мергежилди он сес — он тос харлыымда-ла шиңгээдип алган мен. Ол дээрге найыралдың ачызы чүве ийин — дээш, ол чута саазынга кээшпезин ораап тыртып, далаш чок хандыр боданып олур.

Чалыы шаан хевертеп сакты хонуп келгени-ле ол боор, арын-шырайы чырып кынныш келди.

— 1940—1942 чылдарда Чинге-Кавт алдын уургайынга ажылдап турдум. Ынчан аңаа орус-тыва ажылчыннарлыг найыралдыг улуг коллектив турган. Ажылчыннар аажок найыралдыг чурттап турдувус. Орус эштерден мээң эң чоок өңнүктерим поварлап, хлеб быжырып турган Бортников ашак-кадайның мен дег ээзи оолдар. уруглары чүве. Улуг Бортниковтар арыг тывалаар турган. Аныяк өңнүктерим мени ада-иези-биле таныштырып каан. Баштай оларның чем кылырын, хлеб быжырарын өөренип алган мен. Өг-бүлениң кол ээзи Бортников Чинге-Кавтка печка салыр талазы-биле эң шеверлериниң бирээзи турган. Бодунуң бир оглу-биле кады мени печка салырынга өөредип каан. Кончуг-ла буянныг улус чүве—деп сактып чугаалааш, Салчак Ак-оолович база катап кээшпезин ораай берди.

— Охаай, бөгүнгү мергежилдериңерге силерни элээди назыныңарда-ла амыдырал өөредип каан ышкажыл?

— Ындыг ийин. Мээң ол өңнүктерим кончут-ла ажылчын, ак сеткилдиг улус чүве. Школа эжин ажыдып көрбээндаа болзумза, Бортниковтарны баштайгы башкыларым деп санап чоруур мен. Алдын уургайы хагдынар деп барганда олар-биле байырлажып чарлырымда мынча дээнин утпаан мен ийин. «Очур-оол сен шалыпкын кежээ кижи сен: алдын холдуг. Сен орус, тыва эки чемнер кылып шыдаар сен. Хлеб быжырар. Печка кылыр. Ол ажылдар шупту чонга херек болур. Сээң чонуң сууржуп чурттаар апаар. Сээң шевер холдарың база херек апаар. Бистиң бо чугааны сен бодап чоруур, ындыг аа, Очур?».

«Билдим, бодап чоруур мен» дээн мен. Оларны ынчангаш башкыларым дээрим ол.

Чалыы шаандан сактыышкынын Очур-оол ынчаар доосту.

Чээрби харлыг Очур-оол Чинге-Кавттан ада-иезиниң аалынга чанып келгеш, оларындан тускайланып, сагыжынга таарышкан ынаа — чалыы кыс-биле өг-бүле туткаш, черинге тургустунган МЧАЭ-ге кирген. Тыва Совет Эвилелиниң составынга кирген соонда каш чыл эрткенде, Салчак Очур-оол чаа тургустунган Кызыл-Даг суурнуң школазының поварынга болгаш хлеб быжырар черинге катай ажылдап кирген. Колхозчуларны хлеб-биле хандырар ажылга үш чыл улаштыр дакпырлап ажылдаан.

1970 чыл ооң амыдыралынга уттундурбас болуушкуннар-биле демдеглеттинген: ону партия кежигүнүнге хүлээп алган, «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле. «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук» деп ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаан.

Тээлиге келгеш, районга кире дүштүм.

— Чорук чогаан бе?— деп, баштай ужурашканым инспектор өөрүшкүлүг сүргей айтырды.

— Бай-Тайганың оглу алдын холдуг поварның дугайын ам сенден дудак чок билир болдум — дидим.

— Шынап-ла алдын холдуг деп сөглээри чөп кижи — дей-дир.

— Хлеб, булка, пряник, печенье дээш кылбас-ла чүвези чок. 75 рубль шалыңныг боорга, ону ажылга киирип алыксааш, «кудалап» кээр удуртукчулар эвээш эвес. Дашчыла, чазаныкчыла, дааранықчыла, саанчыла, хойжуда, районнуң улуг повары бол, пекарняга ажылда дээш ону мергежилиниң аайы-биле хөй шалыңныг ажылче бо-да чалаар. Ол боду хамык ужур акшада эвес, төрээн черимниң, чонумнуң, школамның нүүрү дээш ажылдаар мен дээр.

Донгак БЕГЗИ.



Кызылдың педагогика институдунуң студентилеринден тургустунган уран чүүл коллективи хоорайда база бир чогаадыкчы улуг коллективке хамааржып турар. Чоокта болуп эрткен уран чүүл көрүлдезинге оларның солун программалыг концертиниң идейлиг утказы бедик болуп, хөй националдыг совет улустуң быжыг найыралынга, чогаадыкчы күш-ажылынга тураскааттынган.

ЧУРУКТА: студентилерниң танцы бөлүү күүселде үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Ырактан-на илдең

Исаакиевск шөлүнде Ленсоветтиң күүскому турар Мариинск ордузунуң ханазын электроннуг шак-термометр каастап турар.

Ол чаа шак алды секунда болгаш-ла минутаны болгаш агаар температуразын ээлчештир көргүзүп турар. Ол шак-термометрни Метрологияның Д. И. Менделеев аттыг Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунга кылган.

Бедии бир, а калбаа — үш метр таблода ийи чүс электрилиг лампочкаларны эптеп каан. Ол лампочкалар шак-үени болгаш температураны көргүзүп турар. Электрониканың дузазы-биле херегээн саннарны болгаш демдектерни ол лампочкалар хып келгеш көргүзер. Ол электри четкизиндеп ажылдаар болгаш кайы ырактан-на илдең көстүп турар.

В. ГАНШИН, (СЭТА-ның корр.).
ЛЕНИНГРАД.

Петр I-ниң шой холу

Липецкиниң чурт шинчилээр музейиниң фондузунда кадагалаттынып турар эрте-бүрүңгү эт-херекселдер аразындан дыка солун чүүл тывылган. Ол — шойдан шуткуп тургаш кылган хол болур. Ооң кырында: «Бирги Петр хаанның холу»—деп, сиилбип турган бижээн.

Липецк чоогунга, Воронеж дээр хемге Петр I эскадраны тудуп тургускаш, Азовту бүзээлеп турганы билдингир. Липецкиге хаанның чарлыын ёзугаар тудуп тургускан ийи шуткулга заводу аңаа үгер-бооларны, октарны, якорларны болгаш өске-даа дериг-херекселдерни белеткеп кылып турган. Ынчан олар шой будурер талазы-биле күрүнеге ийи дугаар черни ээлеп турган. Дамчыыр чугаа ёзугаар алырга, баштай-ла эгиндирген демирден Петр I судноларга херелгээр элээн каш кезектерни шуткуп кутккан боор турар. Ол болуушкунга алдар кылдыр заводчулар ынчан ооң маска тудуп алган холунуң дурзузун шуткуп кылган дээр.

Хоорай парыгынче кирер хаалга чанында улуг эвес чавыт бажыңны камгалап турар. Ол болза эскадраны тудуп турганының үезинде канцелярия турган чер-дир. Оон ырак эвесте Россияның баштайгы дайынчы флодун тургузарынга киришкен мастерлерге алдар кылдыр тургускан үш кырлыг бедик тураскаал база турар.

Ам ол черде амгы үениң металлургиязының эгези — Липецкиниң магниткагының тургуп турары база солун.

М. ГОЛАЧЕВ, (СЭТА-ның корр.).
ЛИПЕЦК.

Планетарийде дуржулга

Куштарның ол-бо чүктерже үе-үелеп ужарының чылдагааны амдыгаа чедир-ле тывылбаан. Ынчангаш «биологтуг компас» («боду бүткен айтыкчы») дээр чүүлдүң дугайында эвээш эвес догааштырылгалар турупп турар. Ындаарга чалгыныг аянчорукчулар астрономнуг (чер-дээр уу-биле) истеп-баштанып чоруур дээрзинге эртемденнер чигзинмейн турарлар. Ону хөй санныг дуржулгалар база бадыткап турар. Чүге дээрге, лаборатория иштинге хүнүң болгаш сылдыстарның уг-шиин өскертип тургаш, куштарның ужуушкунунуң уг-шиин база өскертип ап болуру билдингир. Кала-даа ужуп чорааш боттарының кайда чоруурун бичии-даа чазыг чокка билир куштарның шимчээшкининиң механизми эртемге дыка сонуургалдыг боор турар. Бо талазы-биле шинчилел ажылдары ам-даа үргүлчүлеп турар.

Амгы үеде, кажан куштарның часкы ужудуушкунунуң үезинде Латвии ССР-ниң Эртемнер академиязының Биология институдунуң орнитологтары ээлчеглиг дуржулганы кылып эгелээннер. Оларны Риганың пионерлер бажыңының планетарийиниң иштинде кылып турар. Ында аппарып тургускан аппаратураның дузазы-биле чүгле черниң хонукта дээскиништкинин хевээр өттүндүрер эвес, харын-даа кижиниң холу-биле кылдынган сылдыстарның меридианнарын безин өскертип болур. Ол үеде зарянка дээр хензиг куштугаштарның байдалын хайгаарап, шинчилээр. Кылымал дээр адаанга оларның чогум кандыг шимчээшкинниг болурун автоматтыг херекселдер демдеглеп ап турар.

Моон соңгаар ындыг дуржулгаларны Биология институдунуң тускай кылган бажыңының иштинде орнитологтуг планетарийге кылыр деп турар.

С. ШПУНГИН, СЭТА-ның корр.
РИГА.

Мөңгүн куда белээ

Иштыхан районнуң «Халкабад» колхозунуң хөвеңчилери чаңгыс суур чурттуу Искандер Мугаммедиевтиң болгаш Бувижон Метановааның ашак-кадай болганындан бээр чээрби беш чыл болганы-биле байыр чедирер дээш чыылганнар. Ынчалза-даа байыр-наадымны соңгаарладыр ужурга таварышканнар: ок уругнуң иези Бувижон божудулга бажыңы баар апарган. А чаңгыс-ла хонганда 42 харлыг Бувижон үш уругнуң: бир оол болгаш ийи кыс уругнуң иези болу берген. Искандерге ол өөрүшкүлүг болганы билдингир бөлбайнаан, ынчалза-даа ол ону магадаваан: Бувижон ооң мурнунда аңаа ийи удаа ийис уругну божаан таварылга база турган.

В. ПОПОНДОПУЛО, (СЭТА-ның корр.).

САМАРКАНД. Узбек ССР.

Септекчи биле адыг

Магаданның удазын-реле шугумунуң эргелелинге ырак тайга-сында Балаганное суурдан телефон долгап келген: монтёрлуңарны камгалап ап көрүңер!

Эргелелдиң удуртукчулары ужудукчулардан барып дуза дилээннер. Ырак-узак ыргай тайга черде телефон шугумунуң бир чагызының бажында олурган кижини болгаш чагы бажынче дырбактанып үнериин оралдашкан бир адыгны бөлүк аңчылар вертолёт кырындан дораан-на көрүп кааннар. Кышты өттүр ижээген, чазыйлай берген амытан вертолёттуң даажындан-даа, кижилерниң алгы-кышкызындан-даа корткаан. Чүгле кажан боо даажы эткен соонда ам кээп тайгаже маңнапкан.

Монтёр чагы бажында бир шак ажыг үе иштинде олурган. Ол бодунуң кыңчыгардаа аргажок байдалының дугайын сурже хол телефону-биле дыңнаткан.

Б. УЛАСОВСКИЙ, СЭТА-ның корр.
МАГАДАН.

телевидение

МАЙ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Школачыларга «Будильник». 12.40—«Кадыкшылга». «Онкологияның чугула айтырыглары». Ийиги дамчыдылга «Ыжык аарыгларының профилактиказы болгаш ону эмнээри». 13.10—«Гвардейжилер, бурунгаар!». Уран-чечен фильм. 14.20—«Тайбыңның болгаш социализмниң камгалалында». Варшава керээзиниң он чедиги чылынга. Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы Г. Зубков чорудар. 14.35—14.45—Чапсар. 14.45—Улусчу чогаадылганың бүгү-эвилел фестивалы. Таджик ССР. Душанбеден дамчыдылга. 16.00 — «Лев Яшин». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 16.30—И. Кальманның «Марица» деп опереттазы. 18.05—«Үе» Информастыг программа. 18.35—«Кино аянчорукчуларының клуву».

КЫЗЫЛДАН

19.35—Мультфильм. 19.55—«Бережкилерде чай». Уран-чечен телефильм.

МОСКВАДАН

21.05—Хүнүң медээлери. 21.15—«Кинопанорама. 23.00—23.30—«Үе» Информастыг программа.

МАЙ 15-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Мультфильм. 19.15—Телемедээлер (орус дылга). 19.25—«Тренер болуксай-дыр мен». Документалдыг фильм. 19.45—«Салгалдарның памдары». Дамчыдылга. 20.15—«Дөртен ийи». Документалдыг фильм. 20.25—Телемедээлер (тыва дылга). 20.40—Чарлалдар, рекламалар. 20.45—23.05 — «Чажыт истер». Уран-чечен телефильм. (1-ги, 2-ги кезектери).

Редакторнуң оралакчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

агаар

Бөгүн республикага булуттаар, чагбас. Барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 16—21 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Чөөн угланыышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 19—21 градус чылыг болур.

КИНО

МАЙ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Кара-даг» 10, 11.30, «Амыдыралче ээп келгени» (1-ги, 2-ги кезектери) 13.00, 16.00, «Херечиниң читкени» 19.20 шактарда.

«ПИОНЕР»:«Каарганныг кудумчу республиказы» 9, 11.15, 17, «Дүргек секундаларның үнези» 13, 19, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дагларга сегиржип алышкын» 10, 11.50, «Чаагай тараа арагынга» 13.40, 15.30, «Ынчаар чугаалажып турзуннар» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ачазы» 11.50, 13.40, 19.10, «Любавиннерниң буураапы» 15.30, 17.20, 21.00 шактарда.

МАЙ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Херечиниң читкени» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Семирамиданың садтары» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Амфибия кижи» 15.45, «Ынакшылдың сезону» 17.30, 19.15, 21 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ох, ол Настя боор» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, «Амыдыралче ээп келгени» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.30, 20.30 шактарда.

Найысылдың ажылчы чоннары боттарының бойдус чурумалдыг парыгынга кончуг ынактар. Бо чурукта кызылчыларның паркта дыштанып чорупп турарын көргускен.

И. ДЕМИННИҢ фотозу.



Эргим номчукчулар!

1972 чылдың парлалга чагыдылгазы уламчылап турарын утпаңар.

Бо чылдың ийиги чартыының солуннарының чагыдылга хуусаазын узадып алырынче далажыңар.

«Шын» солунну чагыдып алыңар!

Чагыдылганың өртээ:

Чартык чылда 3 рубль.

Үш айда 1 рубль 50 көпеек.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-51, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-51, көдээ ажылгый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 21-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00562.